

Jaarverslag 2003

Overzicht werkzaamheden Stichting

Kwaliteit van het bestaan in de uitgebreide Europese Unie: levensomstandigheden

Werken om te leven in het nieuwe Europa: arbeidsomstandigheden

Alles draait om kwaliteit: arbeidsverhoudingen

Anticiperen op de toekomst: het Europees Waarnemingscentrum voor het veranderingsproces (EMCC)

Transversale thema's

Ontwikkelingsactiviteiten

Een geïntegreerde aanpak: informatie en communicatie

Opmerking: De bijlagen van het Jaarlijks Verslag 2003 zijn (uitsluitend in het Engels) beschikbaar op de website van de Stichting: <http://www.eurofound.eu.int/publications/General.htm>.

De Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden is een autonoom orgaan van de Europese Unie, opgericht om bij te dragen tot de formulering van nieuw sociaal beleid en beleid met betrekking tot de arbeidsomstandigheden. Nadere informatie is te vinden op de website van de Stichting: www.eurofound.eu.int.

© Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden, 2004

Voor vertaal- en reproductierechten moet een aanvraag worden ingediend bij de directeur van de Stichting: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Ierland.

De oprichtingsverordening (EEG nr.1365/75) van de Stichting vereist dat de directeur een verslag over de werkzaamheden opstelt en dit voorlegt aan de raad van beheer. Bij dezen wordt de raad van beheer het jaarverslag 2003 ter goedkeuring voorgelegd (artikel 13, lid 1).

Na goedkeuring wordt het verslag ter kennis van de communautaire instellingen en het Europees Economisch en Sociaal Comité gebracht (artikel 13, lid 2).

Overzicht werkzaamheden Stichting

Voor het personeel en collega's van de Stichting was 2003 een bijzonder droevig jaar vanwege het vroegtijdig overlijden van de directeur van de Stichting, Raymond-Pierre Bodin, op 4 juli. Op het persoonlijke vlak heeft zijn overlijden allen die hem kenden en die met hem samenwerkten diep aangegrepen. Op het professionele vlak zal zijn dynamische aanwezigheid en toewijding aan het veranderen van het sociale gezicht van Europa worden gemist. Ter nagedachtenis van zijn leven en al hetgeen hij gedurende de drie jaar van zijn directeurschap aan de Stichting heeft bijgedragen, is besloten de gerenoveerde conferentiezaal naar hem te vernoemen. Deze ceremonie vond plaats in oktober, in aanwezigheid van zijn vrouw, leden van de raad van beheer, waarnemers, medewerkers, leden van het corps diplomatique en andere genodigden.

2003 was voor de Stichting echter ook een jaar van intense activiteit en voorbereiding. Het proces dat moet leiden tot de integratie van de nieuwe lidstaten in de voornaamste activiteiten van de Stichting is in een hogere versnelling gebracht, met de nadruk op monitoringinstrumenten en onderzoeksnetwerken. De invoering van nieuwe onderzoeksinstrumenten voor gebieden zoals levensomstandigheden heeft de cruciale rol van monitoring bij de werkzaamheden van de Stichting nader onder de aandacht gebracht.

Tegelijkertijd heeft de invoering, door de Stichting, van de nieuwe financiële voorschriften die de Commissie voor de EU heeft opgesteld, geresulteerd in een beter projectbeheer en betere begrotingscontrole voor alle werkzaamheden van de Stichting. De verbeterde procedure biedt een solide basis voor toekomstige werkzaamheden alsmede een kader voor de lopende voorbereidingen voor het volgende vierjarenprogramma 2005-2008.

Ook de voorbereidingen voor dat werkprogramma zijn in de loop van het jaar in intensiteit toegenomen. Met name heeft de Stichting in de Sloveense hoofdstad Ljubljana een brainstormingseminar georganiseerd met als tweeledige doelstelling een bijdrage te leveren aan het programma 2005-2008 en tegelijkertijd voorbereidingen te treffen voor het volgende forum van de Stichting, in 2004. Aan dit tweedaagse debat werd deelgenomen door hooggeplaatste functionarissen op het gebied van het sociaal beleid, onder wie afgevaardigden van de toetredende landen. Het verslag, waarin de besproken onderwerpen en de strekking van de discussies nader zullen worden belicht, zal een wezenlijke input leveren voor het eerste vierjarenprogramma na de uitbreiding.

Intensivering voorbereidingen uitbreiding

Het proces dat moet leiden tot de integratie van de aanstaande nieuwe EU-lidstaten in het werkprogramma van de Stichting is in 2003 voortgezet. Er is met name aan gewerkt om de tien toetredende landen op te nemen in de monitoringinstrumenten en onderzoeksnetwerken van de Stichting door hun deelname aan conferenties en evenementen van de Stichting te waarborgen. De tripartiete waarnemers uit de nieuwe lidstaten hebben in 2003 op het niveau van de raad van beheer van de Stichting een actieve rol gespeeld.

De Stichting heeft inmiddels ook de dertien toetredende landen en kandidaat-lidstaten ondergebracht in haar toonaangevende enquête naar de arbeidsomstandigheden, en dit vond zijn beslag in de publicatie van het verslag '*Working conditions in the acceding and candidate countries*' (Arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten), in oktober 2003. Dit verslag biedt het eerste belangwekkende referentiekader voor de arbeidsomgeving in deze landen aan de vooravond van de uitbreiding, en vormt daarmee een unieke bron van gegevens over de arbeidsomstandigheden aldaar. In een ander project lag de nadruk op de rol van de sociale dialoog bij het voorbereiden van de tien toetredende landen op economische en monetaire eenwording. Dit vond zijn bekroning in het verslag '*Social dialogue and EMU in the acceding countries*' (Sociale dialoog en de EMU in de toetredende landen), dat eveneens in oktober werd gepubliceerd.

De tweede fase van dit project ging in de loop van het jaar van start en is bedoeld om routekaarten op te stellen die rust in de arbeidsverhoudingen in de tien nieuwe lidstaten moeten waarborgen. Daartoe worden sociale partners en overheden bijeengebracht in een sociale dialoog als middel tot het oplossen van geschillen. In 2004 wordt ten aanzien van dit vraagstuk een uitgebreid verslag over de tien nieuwe lidstaten gepubliceerd.

In mei 2003 werd onder de titel '*Better work and life: Towards an inclusive and competitive enlarged Union*' (Beter werk en leven: naar een geïntegreerde en uitgebreide Unie) een conferentie gehouden waarbij de kwaliteitsaspecten van werk en leven in de uitgebreide Unie werden onderzocht. Deze conferentie werd gezamenlijk georganiseerd door de Stichting en het Griekse ministerie van Arbeid en Sociale Zaken, in het kader van het Grieks voorzitterschap van de EU, en werd bijgewoond door hooggeplaatste actoren (ministers, officiële functionarissen, sociale partners, internationale organisaties enz.). De resultaten dienden als input voor de daaropvolgende ministersbijeenkomst over dezelfde thema's.

Bijdragen aan de Europese agenda voor het sociaal beleid

De Stichting heeft haar inspanningen voortgezet om sociale partners en de overheden te voorzien van kennis, gegevens en analyses teneinde de doelstellingen van de agenda van Lissabon te kunnen verwezenlijken, namelijk om Europa te laten uitgroeien tot 's werelds meest concurrerende en dynamische kenniseconomie in 2010. In de loop van 2003 werden de analyses en aanbevelingen van de Stichting verwerkt in verscheidene mededelingen, resoluties en adviezen van de EU ten aanzien van Europese ondernemingsraden, financiële participatie, immigratie en werkgelegenheid en industriële veranderingen, opgesteld door de Europese Commissie, het Europees Parlement en het Europees Economisch en Sociaal Comité.

Op soortgelijke wijze, juist in een tijd waarin mogelijke wetgevingsmaatregelen ter bestrijding van geweld en pesterijen op het werk in veel EU-lidstaten in het centrum van de belangstelling stonden, kwam de Stichting met het verslag *Preventing violence and harassment in the workplace* (Preventie van geweld en pesterijen op het werk). Daarin geeft zij een uitvoerig beeld van de huidige situatie en trends en precieze gegevens over de verspreiding van het verschijnsel en de kosten die het met zich meebrengt.

Het verslag van de Stichting inzake *Illness, disability and social inclusion* (Ziekte, handicaps en sociale integratie) heeft op vergelijkbare wijze een bijdrage geleverd aan het huidige Europa-brede debat over de ontwikkeling van beleid en diensten ter bevordering van de sociale integratie van mensen met een chronische (lichamelijke of geestelijke) ziekte of handicap. In dit verslag komt duidelijk tot uiting dat deze groepen worden gehinderd door hardnekkige fysieke, juridische en bestuurlijke barrières, en ook dat de segregatie al op jonge leeftijd kan beginnen, daar kinderen veelal in parallelle onderwijssystemen worden weggestopt of op andere wijze worden uitgesloten van de 'normale' maatschappij. In de aanbevelingen van het rapport ligt de nadruk op de behoefte aan meer dialoog met de sociale partners ten aanzien van de planning en beleidsvorming op lokaal niveau in samenwerking met verenigingen van gehandicapten. Deze aanbevelingen werden besproken tijdens het Italiaanse voorzitterschap gedurende de tweede helft van het jaar.

Versterking monitoringinstrumenten en -activiteiten

Voor de werkzaamheden binnen de vier voornaamste onderzoeksgebieden van de Stichting vormden monitoringinstrumenten en -activiteiten in 2003 het belangrijkste aandachtspunt. Ter afronding van de voorbereidingen op de uitbreiding werden alle monitoringinstrumenten zodanig verbreed dat zij ook van toepassing werden op de nieuwe lidstaten. De eerste enquête naar de *Kwaliteit van het bestaan in Europa* werd opgesteld op basis van interviews in alle 28 bestaande en nieuwe lidstaten van de EU en kandidaat-lidstaten.

Op soortgelijke wijze heeft ook de Europese Waarnemingspost arbeidsverhoudingen (EIRO) haar berichtgeving en analyse inzake ontwikkelingen in de arbeidsverhoudingen uitgebreid naar de meeste van de nieuwe EU-lidstaten en kandidaat-lidstaten. De *European Restructuring Monitor*, het monitoringinstrument van het Europees Waarnemingscentrum voor het veranderingsproces (EMCC), leverde gegevens aan over trends in de herstructurering en het schrappen van arbeidsplaatsen in alle bedrijfstakken in Europa. Het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden (EWCO) is in het laatste deel van het jaar aan zijn werkzaamheden begonnen en zorgde via een netwerk van nationale correspondenten voor reguliere actuele berichtgeving over een breed scala van onderwerpen, van autonomie op het werk en werktempo tot flexibele arbeidscontracten. En in reactie, ten slotte, op ontwikkelingen in veel EU-lidstaten op het gebied van arbeidstijdverkorting en toenemende flexibiliteit in de arbeidstijden werden de voorbereidende werkzaamheden afgerond voor een bedrijfsenquête over tijd, die in 2004 zal worden gehouden.

Versterking communicatiekanalen

De oprichting van speciale communicatienetwerken heeft wezenlijk bijgedragen aan de consistente inspanningen die in het kader van het huidige vierjarenprogramma zijn verricht om onderzoek, gegevens en analyses van de Stichting beter toegankelijk te maken, aan de hand van de meest geëigende communicatiekanalen gericht op specifieke publieksgroepen. De contacten met de Europese instellingen zijn aanzienlijk verstevigd dankzij de inzet van het contactbureau Brussel, met name omdat op deze manier beleidsmakers, sociale partners, ondernemingen, maatschappelijke organisaties en deskundigen bijeen werden gebracht tijdens openbare hoorzittingen in het Europees Parlement en vergaderingen met het Economisch en Sociaal Comité. Het netwerk van nationale contactbureaus heeft bijgedragen aan de inspanningen om de juiste groepen op de juiste tijd en plaats te benaderen, met name op nationaal niveau. Deze netwerken hebben de Stichting in belangrijke mate ondersteund bij de presentatie van haar onderzoeksresultaten en het zorgvuldig opstellen van en het juiste moment kiezen voor berichten.

Overbrengen boodschap Stichting

In 2003 werd via twee breed opgezette voorlichtings- en communicatiecampagnes gezorgd voor een meer samenhangende berichtgeving naar de doelgroepen van de Stichting. Meer dan de helft van alle voorlichtings- en communicatieactiviteiten vielen onder het thema '*Diversity as an opportunity for Europe*' (Diversiteit als kans voor Europa) tijdens het eerste deel van 2003. De uitbreiding was het hoofdthema voor de tweede helft van het jaar.

In het licht van het toenemend belang van conferenties, seminars en workshops als communicatiemiddelen is de Stichting begonnen met de ontwikkeling van instrumenten en werkwijzen voor het organiseren van conferenties die een actieve participatie vergemakkelijken en verschillende vormen van debat optimaliseren.

Het internet blijft voor de Stichting het voornaamste instrument voor voorlichting en verspreiding. Daarvan getuigt ook de aanhoudende toename van het aantal gebruikerssessies voor de twee websites *Eurofound* en *EIROOnline*. Het aantal gebruikers van de EMCC-website is in de loop van het jaar gestaag gegroeid. De Stichting heeft voor haar aanwezigheid op internet een nieuwe strategie gelanceerd, die is ontwikkeld op basis van verschillende evaluaties en een grootschalige enquête onder de gebruikers van de website. De bevindingen daarvan gaven een beeld van de veranderingen in ontwerp en inhoud die noodzakelijk waren om dit cruciale communicatiekanaal verder te ontwikkelen.

Het aantal bezoeken aan de Stichting bleef in 2003 vrijwel constant - in totaal 66 georganiseerde bezoeken, vergeleken met 68 in 2002 - maar de gemiddelde tijd die door medewerkers aan deze bezoeken werd besteed nam toe van 253 tot 273 uur, als gevolg van de intensievere en meer toegespitste bezoekprogramma's.

Verbetering interne efficiëntie

Er werd een nieuwe reeks financiële voorschriften ingevoerd, die de financiële verantwoordelijkheden van de Stichting hebben vergroot. Deze stap werd genomen in een periode waarin dankzij verbeterde procedures voor projecttoezicht en -implementatie de begroting voor 2003 volledig (99,9 procent) kon worden aangewend. Er werd een aanvang gemaakt met besprekingen over de invoering van een nieuw statuut voor het personeel van de Stichting om op één lijn te komen met het statuut van andere EU-agentschappen. De opname van tripartiete vertegenwoordigers van de nieuwe lidstaten zal leiden tot een verandering in het toekomstig bestuur van de Stichting. De raad van beheer heeft in dit verband een voorstel geformuleerd, samen met de andere twee tripartiete agentschappen, het Europees Centrum voor de ontwikkeling van de beroepsopleiding in Thessaloniki en het Europees Agentschap voor de veiligheid en de gezondheid op het werk in Bilbao.

Kwaliteit van het bestaan in de uitgebreide Unie: levensomstandigheden

De kwaliteit van het bestaan in Europa was op het terrein van de levensomstandigheden het voornaamste aandachtspunt in 2003. De eerste enquête naar de kwaliteit van het leven werd in mei in 28 landen gehouden. Dit onderzoek behelsde omstreeks 26 000 één-op-één interviews over de thema's huisvesting en woonomgeving, gezondheid en gezondheidsdiensten, onderwijs, werkgelegenheid en arbeidsomstandigheden, gezin en sociale netwerken, tijdsbesteding, sociaal kapitaal en publieke diensten, en economische middelen.

Verder heeft de Stichting samen met het directoraat-generaal Werkgelegenheid van de Europese Commissie in de loop van het jaar een gezamenlijk initiatief ontplooid voor de analyse en vergelijking van gegevens uit de Eurobarometer inzake levensomstandigheden en de kwaliteit van het bestaan in de EU en de dertien toetredende landen en kandidaat-lidstaten; in maart 2004 wordt een reeks verslagen gepubliceerd. Er werd ook een doorzoekbare gegevensbank met statistische indicatoren van onderling vergelijkbare gegevensbronnen uit de hele EU opgezet, die momenteel wordt geactualiseerd met gegevens over de nieuwe lidstaten. Het voornemen is de on-line gegevensbank halverwege 2004 van start te laten gaan.

Bij wijze van bijdrage aan het Europees Jaar van personen met een handicap organiseerde de Stichting in samenspraak met het Italiaans voorzitterschap een conferentie onder de naam *'Illness and inclusion: retaining the link to work'* (Ziekte en integratie: behoud van het zicht op werk), waarop zij haar verslag over *Illness, disability and social inclusion* (Ziekte, handicaps en sociale integratie) heeft gepubliceerd. De conferentie fungeerde als trefpunt voor beleidsmakers, sociale partners en NGO's uit heel Europa.

De Stichting heeft in 2003 haar verslag *A new organisation of time over working life* (Een nieuwe indeling van de tijd in de loop van het werkzame leven) gepresenteerd als een oorspronkelijke bijdrage aan het debat over het tijdsbeleid en de kwaliteit van het bestaan. In dit verslag wordt een conceptueel kader uiteengezet voor het beschouwen van de arbeidstijdregelingen in de loop van het werkzame leven, waarmee dit initiatief wordt gekoppeld aan actuele ontwikkelingen in de lidstaten.

Monitoringactiviteiten en hoogtepunten in 2003

Het initiatief van de Stichting voor de monitoring en verslaglegging inzake de levensomstandigheden en de kwaliteit van het bestaan in Europa bestaat uit drie hoofdactiviteiten:

- uitvoeren van een breed onderzoek op basis van interviews in 28 landen;
- ontwikkelen van een on-line gegevensbank met gebruikmaking van bestaande gegevensbronnen en met enige capaciteit voor gegevensanalyse;
- analyseren van gegevens over 'sociale situatie' die met behulp van de Eurobarometer in de EU en de toetredende landen en kandidaat-lidstaten zijn verzameld.

Enquête naar de kwaliteit van het bestaan

Op 12 mei ging in 28 landen een onderzoek van start naar de kwaliteit van het bestaan in Europa. Er werden in de lidstaten en de toetredende landen en kandidaat-lidstaten omstreeks 26 000 interviews gehouden om uitvoerige gegevens te genereren over vraagstukken aangaande de levensomstandigheden en de kwaliteit van het bestaan.

In 2004 wordt een overzicht gepubliceerd van de belangrijkste onderzoeksresultaten. Daarin worden de voornaamste bevindingen gerelateerd aan land, demografie, beroep en inkomen. Dit wordt gevolgd door een reeks analytische verslagen over uiteenlopende aspecten van de kwaliteit van het bestaan in Europa, zoals werkgelegenheid en levensstandaard, huishoudens en gezin, zorg en gemeenschap, huisvesting, plaatselijke omgeving en openbare diensten, en algemene tevredenheid met het bestaan.

Gegevensbank met statistische indicatoren

De doorzoekbare gegevensbank met statistische indicatoren, die op basis van onderling vergelijkbare gegevensbronnen uit de gehele EU is opgezet, werd geactualiseerd en wordt momenteel uitgebreid met gegevens over de toetredende landen en kandidaat-lidstaten. De gegevens in het bestand hebben betrekking op twaalf thema's, te weten economische middelen; kennis, onderwijs en opleiding; huishoudens en gezinsleven; gezondheid en toegang tot gezondheidszorg; werkgelegenheid en arbeidsomstandigheden; huisvesting en woonomgeving; sociale relaties, participatie en integratie; transport; plaatselijk milieu en voorzieningen; recreatie en vrijetijdsbesteding; openbare veiligheid en criminaliteit; cultuur, sociale kwaliteit en algemene tevredenheid met het bestaan. Voor elk van deze thema's werden er tien tot twintig indicatoren geselecteerd op basis van belang en de beschikbaarheid van onderling vergelijkbare gegevens. De gegevensbank wordt iedere twee jaar geactualiseerd en is bedoeld om on-line analyse te vergemakkelijken.

Voor de monitoringstrategie van de Stichting wordt gebruik gemaakt van zowel omschrijvende als analytische monitoringmethoden. Hiermee komt de nadruk te liggen op een gedetailleerde vorm van analyse, die inzicht moet verschaffen in de verbanden tussen de verschillende thema's en in de oorzaak van veranderingen die in de loop van de tijd in de indicatoren optreden. Halverwege het jaar werd als bijlage bij de gegevensbank het document *Illustrative report on quality of life in Europe* (Illustratief verslag aangaande de kwaliteit van het bestaan in Europa) gepubliceerd, waarin componenten van beide vormen van monitoring aan de orde komen.

Analyse van gegevens uit de Eurobarometer

In een afzonderlijke exercitie heeft de Stichting het Eurobarometer-onderzoek in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten grondig geanalyseerd, en de resultaten vergeleken met die van recente standaard Eurobarometer-onderzoeken in de vijftien lidstaten van de EU. Er werden zeven analytische verslagen opgesteld over de volgende onderwerpen: tevredenheid met het bestaan, sociale uitsluiting, inkomen en achterstelling, werk en kwaliteit van het bestaan, gezondheid en zorgdiensten, gezin en vruchtbaarheid, en migratietrends. Deze verslagen worden in maart 2004 gepubliceerd. In samenwerking met de Commissie wordt ook voor een overzichtsverslag met daarvan een samenvatting gezorgd. In oktober presenteerde de Stichting tijdens een conferentie van het Italiaans voorzitterschap over '*Enlargement and industrial relations*' (Uitbreiding en arbeidsverhoudingen) in Modena het document '*Migration trends in an enlarged Europe*' (Migratietrends in de uitgebreide Unie).

Netwerk van deskundigen

De ontwikkeling van het netwerk van deskundigen inzake de kwaliteit van het bestaan in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten heeft zich voortgezet. De tweede bijeenkomst, die 5 juni 2003 in Warschau werd gehouden, stond in het teken van de resultaten van het Eurobarometer-onderzoek. Gastheer van deze bijeenkomst was de Poolse Academie van Wetenschappen. Een speciale sessie over levensomstandigheden in Polen werd ingeleid door Dr. Marek Sczepanski, vice-minister van Economische en Sociale Zaken. De derde bijeenkomst van dit netwerk vond plaats in de Litouwse hoofdstad Vilnius op 26-27 november 2003, en werd medegeorganiseerd door het directoraat-generaal Werkgelegenheid en sociale zaken van de Europese Commissie.

Overzicht van het onderzoek

Tijdbeheer in de loop van het leven

Veranderingen in de traditionele sekserollen en in de verdeling van het werk nopen tot herziening van conventionele patronen van werk en privé-leven. Mensen zijn steeds meer op zoek naar nieuwe arbeidstijdregelingen om zich ook aan andere prioriteiten te kunnen wijden, terwijl werkgevers pleiten voor meer flexibiliteit op de werkplek. Met haar onderzoek op dit gebied wil de Stichting mogelijkheden vinden om aan deze evoluerende eisen tegemoet te komen aan de hand van een herindeling van de tijdsbesteding gedurende de hele levensloop, met de nadruk op de werkzame jaren van de betreffende persoon.

Het verslag over de eerste fase van het onderzoek werd halverwege 2003 gepubliceerd. Het biedt een conceptueel kader voor het beschouwen van tijdsregelingen in de loop van het werkzame leven, gekoppeld aan maatregelen ter verbetering van de levenskwaliteit. In het verslag komen evoluerende patronen en voorkeuren in tijdsbesteding aan de orde, alsmede een reeks maatregelen zoals meer mogelijkheden voor betaald verlof tijdens de levensfasen die het meeste stress opleveren, ter compensatie van de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd, en invoering van sociale zekerheidsstructuren die aansluiten bij deze nieuwe arbeidstijdregelingen. Het verslag dient verder als bijdrage aan het pensioendebat en stelt in dat verband met name de volgende uitdagingen aan de orde:

- opsporen van mogelijkheden om de periode van het werkzame leven te verlengen;
- bieden van een antwoord op de cruciale vraag hoe de verhoging van de pensioenleeftijd en de verlenging van het werkzame leven gecombineerd kunnen worden met initiatieven die werknemers motiveren en in staat stellen gedurende hun leven langer te werken;
- stimuleren van het gebruik van verschillende arbeidstijdregelingen gedurende de levensloop ter ondersteuning van de hervorming van het pensioenstelsel.

De Stichting heeft tijdens een conferentie van het Italiaans voorzitterschap in Bologna op 18 september inzake ‘Ageing and pensions’ (Vergrijzing en pensioenen) op verzoek van de Europese Commissie en uitgaande van voornoemd onderzoek een document gepresenteerd. Daarnaast heeft de Stichting tijdens het wereldcongres in Brussel op 19 september van de IATUR (International Association for Time Use Research - internationale vereniging voor onderzoek naar tijdsbesteding) een document gepresenteerd over ‘Time use and a new organisation of time’ (Tijdsbesteding en een nieuwe organisatie van tijd).

Strategieën ter bestrijding van sociale uitsluiting en werkloosheid in achtergestelde regio's

Uit recente discussies over maatregelen die moeten bijdragen aan doelstellingen inzake werkgelegenheid en sociale insluiting en aan de concurrentiekracht van de economie is de rol van het ‘sociaal kapitaal’ naar voren gekomen als een concept in het regionaal beleid. Het begrip sociaal kapitaal echter werpt verschillende, in aanleg controversiële vragen op. In hoeverre is dit begrip relevant voor sociale insluiting en werkgelegenheid, biedt het meerwaarde als beleidsinstrument en kan het het concurrentievermogen van achtergestelde regio's beïnvloeden? Het hoofddoel van dit project, in dit verband, is te beoordelen hoe bruikbaar het begrip ‘regionaal sociaal kapitaal’ is voor beleidsvormers die zich met name richten op achtergestelde regio's. Er is een literatuurstudie verricht, die de empirische werkzaamheden van een theoretische achtergrond en een verhelderend kader heeft voorzien. Die studie was toegespitst op de raadpleging van sleutelorganisaties en het identificeren van goede praktijken en veldwerkzaamheden in vijf of zes achtergestelde gebieden. In het kader van de casestudy's werden gesprekken gevoerd met regionale overheden, publieke instanties, sociale partners

en NGO's. Ten behoeve van de gegevensverzameling werd er ten kantore van de Stichting op 2 december een workshop gehouden met vooraanstaande deskundigen.

Arbeidsaanbod in de zorgdiensten

Dit onderzoek richt zich met name op dienstverlening in de zorg die is bedoeld ter ondersteuning van de gezondheid van en zorg voor afhankelijke en zieke mensen, ongeacht hun leeftijd. Thuiszorg en maatschappelijke zorg vallen binnen het bereik van het onderzoek, maar behandeling in een ziekenhuis niet. Het onderzoek is gericht op zorgverleners met een officieel dienstverband, waarbij erkend wordt dat veel betaalde verzorgverleners zwart werken en dat de meeste zorg door de familie wordt verschaft. De eerste fase is in zes lidstaten van start gegaan: Frankrijk, Griekenland, Finland, Duitsland, Italië en het VK. Ten eerste werd de context van de maatregelen die moeten leiden tot vergroting van het arbeidsaanbod in de zorgsector onder de loep genomen, en werd in kaart gebracht hoe de praktijk en het beleid in de deelnemende landen zich ontwikkelt. Er wordt momenteel een kader opgezet voor de analyse van goede praktijken, gericht op cruciale vraagstukken zoals mobiliteit, opleiding en arbeidsomstandigheden voor werknemers in deze sector. Verder wordt er op internet een lijst beschikbaar gesteld met voorbeelden van goede praktijken van nationale initiatieven en plaatselijke maatregelen.

Input voor de uitbreiding

Twee belangrijke activiteiten waar het team voor levensomstandigheden zich gedurende het jaar mee bezig heeft gehouden, hadden betrekking op de uitbreiding. Ten eerste heeft de Stichting de resultaten van de Eurobarometer-onderzoeken inzake de kwaliteit van het bestaan in de EU en de toetredende landen en kandidaat-lidstaten grondig geanalyseerd, in samenwerking met de Commissie (zie hierboven). Ten tweede heeft de Stichting in de EU en de dertien toetredende landen en kandidaat-lidstaten haar enquête naar de *Kwaliteit van het bestaan* in Europa uitgevoerd (zie hierboven).

In de kijker

Ziekte en integratie

2003 was officieel aangewezen als het 'Europees Jaar van personen met een handicap'. Het is voor de verwezenlijking van de werkgelegenheidsdoelstellingen van Lissabon, en voor de bevordering van een meer geïntegreerde samenleving van essentieel belang dat zoveel mogelijk mensen met een handicap een baan vinden. Binnen de bedrijven zijn er vooralsnog niet voldoende maatregelen getroffen om mensen die in de loop van hun werkzame leven een chronische ziekte of handicap oplopen te behouden, te herintegreren en te revalideren. Tegen deze achtergrond heeft de Stichting een onderzoek gelanceerd naar mogelijkheden om dit proces vooruit te helpen.

Medio 2003 verscheen het eerste onderzoeksverslag, waarin de situatie van mensen met een chronische ziekte of handicap werd gedocumenteerd en werd nagegaan hoe hun sociale integratie gegarandeerd kan worden. Het verslag besteedt aandacht aan de aard en omvang van de problemen waar verschillende groepen mee te maken krijgen, zoals belemmeringen op de arbeidsmarkt, en geeft aan welke beleidsinitiatieven er op gebieden zoals werkgelegenheid, onderwijs, huisvesting, transport enzovoorts denkbaar zijn om de sociale en economische integratie te vergemakkelijken. Het verslag was bedoeld om het debat aan te zwengelen en in het beleid meer nadruk te leggen op mensen met een langdurige handicap en/of chronische ziekte, met name binnen de beroepsbevolking.

Voornaamste onderzoeksresultaten

- Personen met een chronische ziekte of handicap worden vaak uitsluitend als zorgobject beschouwd;
- segregatie begint al op jonge leeftijd, daar gehandicapte kinderen vaak in parallelle onderwijssystemen worden weggestopt of op andere wijze worden uitgesloten van de 'normale' maatschappij;
- 17 procent van de Europese bevolking, en ongeveer 15 procent van de beroepsbevolking, lijdt aan een chronische ziekte of handicap;
- 6 procent van de beroepsbevolking maakt aanspraak op een arbeidsongeschiktheidsuitkering;
- ongeveer een kwart van alle nieuwe arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn het gevolg van geestelijke aandoeningen;
- arbeidsongeschiktheid komt onder laag geschoolde werknemers het vaakst voor;
- het werkloosheidspercentage onder personen met een ernstige ziekte of handicap is ongeveer drie keer zo hoog als onder niet-gehandicapten;
- beleid dat erop is gericht de arbeidsdeelname te verhogen door uitkeringen te verlagen heeft weinig kans op succes;
- mensen met een ziekte of handicap verdienen minder dan niet-gehandicapten;
- door ziekte, arbeidsongevallen en sociaal-economische factoren neemt de incidentie van chronische aandoeningen en handicaps in de loop van het werkzame leven toe van 5 procent tot 40 procent bij de pensioengerechtigde leeftijd.

Personen met een chronische ziekte of handicap krijgen als gevolg van hun aandoening ook nog eens te maken met het volgende:

- lager inkomen en lager opleidingsniveau;
- stigma en discriminatie;
- weinig arbeidszekerheid en verhoogde kans op werkloosheid.

Voornaamste voorstellen

- Intensivering van de dialoog op plaatselijk niveau en met de sociale partners;
- meer input van vertegenwoordigers van gehandicaptenorganisaties;
- integratie van het thema 'handicaps' in alle beleidsonderdelen;
- overeenkomst inzake 'universeel ontwerp' ter verbetering van de toegang tot voorzieningen;
- opstellen van eensluidende criteria voor de toekenning van arbeidsongeschiktheidsuitkeringen;
- integratie van gehandicapte kinderen in het 'normale' onderwijs;
- systematische evaluatie van het nationaal beleid op dit gebied;
- opstellen van een EU-gedragscode waarin de nadruk ligt op 'redelijke accommodatie' voor tewerkstelling.

In de tweede fase van dit project, die in het najaar van 2003 van start ging, draait alles om werkgelegenheid. De nadruk daarbij ligt op maatregelen die ertoe leiden dat mensen met een ziekte of handicap geherintegreerd worden en als lid van de beroepsbevolking behouden blijven.

De resultaten van dit project hebben bijgedragen tot een gezamenlijke conferentie van het Italiaans voorzitterschap genaamd '*Illness and Inclusion: retaining the link to work*' (Ziekte en integratie: behoud van het zicht op werk), die op 17 en 18 november in Reggio Calabria werd gehouden. Tijdens deze conferentie, waaraan werd deelgenomen door beleidsmakers, sociale partners en NGO's uit heel Europa, werden verscheidene maatregelen beoordeeld voor behoud van werkgelegenheid voor mensen die op het werk met gezondheidsproblemen te maken krijgen. De nadruk lag daarbij in het bijzonder op de onderlinge verbanden tussen maatregelen op de werkvloer en systemen voor sociale bescherming.

Belangrijkste gebeurtenissen

27-30 maart

Mental illness and stigma in Europe: facing up to the challenges of social inclusion and equity (Geestelijke aandoeningen en stigma in Europa: hoe kan de uitdaging van sociale integratie en gelijkheid het best worden aangegaan), Athene

Conferentie van het EU-voorzitterschap

Robert Anderson deed verslag over een workshop over sociale integratie en gaf een presentatie over '*Strategies for employment of people with mental illness*' (Werkgelegenheidsstrategieën voor mensen met een geestelijke aandoening).

16-17 mei

European Forum on Local development and Employment - Acting together at local level: more and better jobs, better governance (Europees forum inzake plaatselijke ontwikkeling en werkgelegenheid - Samenspel op lokaal niveau: meer en betere banen, beter bestuur), Rhodos

Conferentie van het EU-voorzitterschap

Henrik Litske nam deel aan een workshop over de sociale economie en gaf een presentatie over '*Activating local partnership in the social economy*' (Het activeren van lokaal partnerschap in de sociale economie).

18 september

Ageing and pensions (Vergrijzing en pensioenen), Bologna

Conferentie van het EU-voorzitterschap

Hubert Krieger gaf een presentatie over 'Reorganisation of time over the life course' (Herindeling van de tijd gedurende de levensloop).

16-17 oktober

Second European round table on poverty and social exclusion: The role of the family in promoting social inclusion (Tweede Europese rondetafelconferentie over armoede en sociale uitsluiting: De rol van het gezin in de bevordering van sociale integratie), Turijn

Conferentie van het EU-voorzitterschap, medegeorganiseerd door de Europese Commissie

Robert Anderson nam deel aan een workshop over '*Citizenship and access to rights*' (Staatsburgerschap en toegang tot rechten) en gaf een presentatie over '*Quality in social public services*' (Kwaliteit in de sociale publieke dienstverlening).

17-18 november

Illness and employment: Retaining the link to work (Ziekte en werkgelegenheid: behoud van het zicht op werk), Reggio Calabria

Conferentie gezamenlijk georganiseerd door de Stichting, het Italiaanse EU-voorzitterschap en de regio Calabrië. Namens de Stichting werd een bijdrage geleverd door Willy Buschak, Robert Anderson en Philippe Bronchain.

16-18 december

The regional dimension of disability policies (De regionale dimensie van het arbeidsongeschiktheidsbeleid), La Rioja (Spanje)

Conferentie georganiseerd door het Comité van de Regio's en het Europees gehandicaptenforum. Philippe Bronchain gaf een presentatie over '*Maintaining and integrating people with chronic illness or disability in employment: What are the roles at local level*' (Behoud en herintegratie van werknemers met een chronische ziekte of handicap: Hoe liggen de rollen op plaatselijk niveau?).

Werken om te leven in het nieuwe Europa: arbeidsomstandigheden

De kwaliteit van werk en werkgelegenheid vormde ook in 2003 het conceptueel uitgangspunt voor de activiteiten van de afdeling arbeidsomstandigheden, en blijft de basis voor zowel haar initiatieven voor strategisch onderzoek als haar monitoringwerkzaamheden.

Meer bepaald heeft het in januari gepubliceerde derde document van de Stichting getiteld *Quality of women's work and employment: Tools for change* (Kwaliteit van werk en werkgelegenheid voor vrouwen: Instrumenten voor verandering) voorzien in een genderperspectief ten aanzien van de kwaliteit van werk en werkgelegenheid.

Tegen de achtergrond van de uitbreiding van de Europese Unie met tien nieuwe lidstaten, in mei 2004, publiceerde de Stichting haar laatste verslag over *Working conditions in the acceding and candidate countries* (Arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten). De vragenlijst die aan dit verslag ten grondslag ligt is vergelijkbaar met die welke voor eerdere enquêtes naar de arbeidsomstandigheden werden gebruikt. De resultaten geven derhalve een interessant en beleidsmatig relevant beeld van de arbeidsomgeving in een Europa van 28 lidstaten.

Daarnaast is eind 2003 het deskundigennetwerk van correspondenten inzake arbeidsomstandigheden van start gegaan. Dit netwerk vormt een van de hoekstenen van een nieuw, op internet gebaseerd initiatief, het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden. Het waarnemingscentrum zal ten aanzien van arbeidsomgevingsvraagstukken nieuwsfeiten en analyses publiceren, op EU-niveau maar ook op het niveau van een aantal afzonderlijke lidstaten, en aldus het bestaande onderzoek van de Stichting aanvullen.

Monitoringactiviteiten en hoogtepunten in 2003

Enquête naar de arbeidsomstandigheden

De Stichting verzorgt een enquête naar de arbeidsomstandigheden die inmiddels is uitgegroeid tot een bekende en veelomvattende bron van vergelijkbare gegevens over de arbeidsomgeving in Europa sinds 1990. De meest recente fase in de enquêtewerkzaamheden van de Stichting werd afgesloten met de publicatie, in oktober 2003, van een belangwekkend verslag over *Working conditions in the acceding and candidate countries* (Arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten). Het verslag biedt een analyse van de gegevens uit de enquête van 2001, waarmee een basis wordt gelegd voor een vergelijking tussen de huidige lidstaten en de tien landen die in mei 2004 zullen toetreden, alsmede de drie kandidaat-lidstaten.

Onderzoeksresultaten

- Met 44,4 uur maken werknemers in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten een langere werkweek dan werknemers in de EU (38,2 uur). Cijfers voor Turkije zijn in deze vergelijking overigens niet verwerkt. Verder komen onregelmatige werktijden, met name ploegen- en nachtdiensten, in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten vaker voor. Deeltijdwerk is echter veel minder wijd verbreid (slechts 7 procent vergeleken met 17 procent in de EU).
- In de toetredende landen en kandidaat-lidstaten zien meer werknemers gezondheids- en veiligheidsrisico's in hun werkzaamheden dan in de EU (respectievelijk 40 procent en 27 procent).
- In de toetredende landen en kandidaat-lidstaten is het aandeel van vrouwen gelijkmatiger verdeeld over de verschillende functiecategorieën en -niveaus dan in de EU. In de toetredende landen gaf 27 procent van de respondenten aan een vrouw als direct leidinggevende te hebben, vergeleken met 23 procent in de EU.
- De 'dubbele werklust' is in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten doorgaans gelijkmatiger verdeeld dan in de EU. Mannen in de nieuwe lidstaten zijn vaker betrokken bij activiteiten zoals het zorgen voor en opvoeden van kinderen, koken of huishoudelijk werk dan mannen in de EU.

De monitoring van arbeidsomstandigheden op sectoraal niveau is een belangrijk secundair onderdeel van de enquêtewerkzaamheden van de Stichting. In 2003 heeft deze afdeling haar diepgaande analyse afgerond van arbeidsomstandigheden en vraagstukken met betrekking tot de kwaliteit van werk en werkgelegenheid in de horeca en het wegvervoer. Dit project heeft vijftien nationale verslagen voortgebracht over deze twee bedrijfstakken, alsmede twee geconsolideerde verslagen die begin 2004 gepubliceerd zullen worden. Ieder verslag geeft een veelzeggende momentopname van de situatie in deze twee bedrijfstakken, de trends en ontwikkelingen per bedrijfstak en de problematiek voor zowel werknemers als de beleidsmakers.

Een ander onderdeel van de enquêtewerkzaamheden van de Stichting dat in 2003 is afgerond is de inventaris van bestaande enquêtes naar arbeidsomstandigheden. In dit onderzoek, dat op de website van het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden is gepubliceerd, worden achttien enquêtes naar arbeidsomstandigheden grondig met elkaar vergeleken en worden de uiteenlopende methodologische en inhoudelijke benaderingswijzen geïdentificeerd die worden gebruikt ter beschrijving van de arbeidsomgeving in Europa en in andere geïndustrialiseerde landen.

Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden

Het sinds augustus 2003 operationele Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden (EWCO) is een op internet gebaseerd instrument voor de monitoring van de kwaliteit van werk en werkgelegenheid in Europa. Een netwerk van correspondenten geeft een overzicht van het laatste nieuws, analyseert onderzoeksgegevens en verschaft informatie over geselecteerde thema's. In de eerste fase van zijn bestaan omvat het netwerk correspondenten in de volgende landen: Frankrijk, Finland, Spanje, Nederland, Duitsland, Denemarken en Zweden - alsook één correspondent op EU-niveau. Dankzij het Waarnemingscentrum heeft de Stichting haar rol als instelling voor het verzamelen en verspreiden van gegevens over de kwaliteit van werk en werkgelegenheid kunnen uitbreiden. Het Waarnemingscentrum vult met name de bestaande onderzoeks- en enquêtegegevens van de Stichting aan door belangwekkende kwesties in een nationaal perspectief te plaatsen.

Overzicht van het onderzoek

Flexibiliteit

De Stichting verricht inmiddels enige jaren onderzoek naar 'flexibiliteit' en richt zich daarbij op de afzonderlijke maar verwante vraagstukken van flexibiliteit in de arbeidstijden, flexibiliteit op de arbeidsmarkt en flexibiliteit in de organisatie van de arbeid. In 2003 publiceerde de Stichting een literatuurstudie op het gebied van flexibiliteit en sociale bescherming waarin de volgende voordelen voor het voetlicht werden gebracht:

- werkloosheid (met inbegrip van regelingen voor minimuminkomen, voor zover relevant);
- pensionering/AOW;
- ouderschapsverlof (met name in verband met kinderopvang);
- gezondheidszorg (wat betreft de toegang tot en het pakket van diensten die werknemers worden aangeboden).

Deze werkzaamheden behelsden onder meer een systematische beschrijving en analyse van de verschillende uitdagingen die flexibiliteit met zich meebrengt voor de verzorgingsstaten. Ook werd bekeken wat de 'flexibilisering' van werk en werkgelegenheid op termijn voor de sociale bescherming zal betekenen. Centraal

in het verslag stond de kwestie van flexibiliteit in de context van arbeidszekerheid, en wel vanuit het perspectief van de drie voornaamste dimensies die in beschouwing moeten worden genomen: inkomensvervanging, inzetbaarheid en het tijdspect van zekerheid. Naast een meer algemene beschrijving van sociale bescherming en flexibiliteit in de EU-lidstaten biedt het verslag diepgaande analyses voor de volgende landen: het VK, Zweden, Nederland, Spanje en Duitsland.

De werkende armen

Dit in oorsprong Amerikaanse begrip verwijst naar mensen die weliswaar een baan hebben, maar toch onder de armoedegrens leven. Het verschijnsel geniet zowel op nationaal als op Europees niveau steeds meer belangstelling, maar desondanks bestaat er nog geen algemeen aanvaarde definitie van de 'werkende armen'. De hoofddoelstellingen van dit in 2002 opgestarte project zijn een helder beeld te creëren van de problematiek waar het bij deze kwetsbare bevolkingsgroep om gaat, vast te stellen om hoeveel mensen het gaat en wat hun kenmerken zijn en beleid te identificeren waarmee dit verschijnsel kan worden ingedamd. De literatuurstudie die in dit kader werd samengesteld zal begin 2004 worden gepubliceerd.

Input inzake de uitbreiding

De Stichting publiceerde in 2003 haar eindverslag over '*Working conditions in the acceding and candidate countries*' (Arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten), op basis van de enquête die in 2001-2 in de dertien landen is uitgevoerd. Die enquête biedt een momentopname van de arbeidsomgeving in de nieuwe lidstaten, alsmede een uitgangspunt voor een vergelijking van de arbeidsomstandigheden in een uitgebreide Unie.

In het verlengde van de enquête werd in 2003 een nieuw project opgestart waarin specifiek het vraagstuk van geslacht en arbeidstijd in de tien toetredende landen onder de loep werd genomen. Dit onderzoek heeft als doel de resultaten op basis van een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van een context te voorzien. Met name zal worden geanalyseerd waar de aanzienlijke verschillen in arbeidstijden tussen de toetredende landen enerzijds en de EU-lidstaten anderzijds aan kunnen worden toegeschreven. Ook worden de verschillende verschijningsvormen van gendersegregatie onderzocht. Er is een begin gemaakt met het opstellen van een geconsolideerd verslag per thema en twee landenstudies.

In de kijker

Voorkomen van geweld en pesterijen op het werk

Geweld en pesterijen op het werk hebben de afgelopen jaren in heel Europa uitgebreid in de belangstelling gestaan. Nadat men beter van het probleem doordrongen was geraakt namen zowel de regelgeving als praktische initiatieven op de werkplek een hoge vlucht. Nieuwe wetgeving waarin dit probleem wordt aangepakt, zoals de 'antidiscriminatie'-richtlijnen van de EU en nationale wetgeving inzake pesterijen, is inmiddels aangenomen of in voorbereiding.

Desalniettemin is de werkelijke omvang van dit probleem vooralsnog niet gedocumenteerd. Onderzoeksgegevens van de Stichting wijzen uit dat in 2001 omstreeks 9 procent van de beroepsbevolking in de EU gedurende de voorgaande twaalf maanden wel eens onderwerp was geweest van intimidatie of pesterijen op hun werkplek. Bijna 13 procent gaf aan zich bewust te zijn van het bestaan van fysiek geweld op het werk. Dit zijn wellicht conservatieve cijfers, aangezien er in bepaalde lidstaten waarschijnlijk minder gevallen worden gemeld dan zich hebben voorgedaan. Dit komt voort uit verschillen in culturele opvattingen, bewustzijnsniveau en de juridische benadering van dit vraagstuk.

De Stichting heeft in de loop van 2003 twee evenementen georganiseerd om haar werkzaamheden in verband met dit actuele thema voor het voetlicht te brengen. In april werd, in samenwerking met de Belgische regering, in Brussel een conferentie georganiseerd waar het verslag *Preventing violence and harassment in the workplace* (Preventie van geweld en pesterijen op het werk) werd gelanceerd. Ook het eerste seminar dat onder auspiciën van het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden werd gehouden, in december 2003, was aan dit vraagstuk gewijd.

Het verslag van de Stichting is een samenvatting van bestaand onderzoek inzake geweld, pesterijen en aanverwante verschijnselen, zoals intimidatie op de werkplek. De verschillende manieren waarop dit probleem op EU-niveau en nationaal niveau wordt benaderd, al dan niet aan de hand van wetgeving, worden uitvoerig in het verslag besproken. Het verslag bevestigt de bestaande aanwijzingen dat het psychologisch geweld op de werkplek overal in de EU toeneemt en dat met name vrouwen, jongere werknemers en mensen met een onzekere baan kwetsbaar zijn.

Verder wordt in het verslag de aandacht gevestigd op de hoge kosten - voor individuen, organisaties en de samenleving als geheel - die geweld en pesterijen op het werk met zich meebrengen, en wordt helder uiteengezet waarom een meer proactieve benadering geboden is.

Voornaamste bevindingen

- Bijna een op de tien werknemers beweert slachtoffer te zijn geweest van intimidatie op de werkplek;
- ruim 7 procent van de werknemers in de EU is zich bewust van het bestaan van fysiek geweld op het werk, terwijl 2 procent aangeeft daar zelf slachtoffer van geweest te zijn;
- vrouwen zijn wat betreft geweld en pesterijen op het werk kwetsbaarder dan mannen en bevinden zich ook vaker in 'risicovolle' sectoren zoals onderwijs, gezondheidszorg, horeca en maatschappelijke dienstverlening;
- negatieve gevolgen van pesterijen op het werk uiteten zich in financiële kosten en productiviteitsverlies door onder meer verzuim, slechte gezondheid, vroegtijdig pensioen, groot personeelsverloop, verhoogde verzekeringspremies en een geschaad bedrijfsimago;
- schattingen van de financiële kosten voor organisaties als gevolg van pesterijen op het werk lopen uiteen. Volgens Zweeds onderzoek betekent ieder afzonderlijk slachtoffer een jaarlijkse kostenpost van 30 000 EUR - 100 000 EUR voor de betreffende organisatie.

Voornaamste gebeurtenissen

6 februari

Middagconferentie, Europese Commissie, Brussel

Presentatie door Pascal Paoli over arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten, op basis van de onderzoeksgegevens van de Stichting.

27 maart

Middagconferentie, Europese Commissie, Brussel

Presentatie door Sabrina Tesoka over het verslag *'Preventing Violence and Harassment in the Workplace'* (Preventie van geweld en pesterijen op het werk van de Stichting, ten overstaan van functionarissen van de Commissie en andere EU-instellingen.

29 april

Violence and harassment in the workplace (Geweld en pesterijen op het werk), Brussel

Gezamenlijk door de Stichting en de Belgische regering georganiseerd seminar waarbij meer dan honderd deskundigen op dit terrein bijeenkwamen.

12-13 mei

Better work and life (Beter werk en leven), Alexandroupolis, Griekenland

Presentatie door Pascal Paoli van de werkzaamheden van het team arbeidsomstandigheden inzake arbeidstijden en flexibiliteit tijdens de conferentie van het Griekse voorzitterschap, gezamenlijk georganiseerd door de Stichting en het Griekse voorzitterschap van de EU.

17 september

Sectorieel comité van de EU voor de sociale dialoog, Brussel

Presentatie door Sabrina Tesoka van de voorlopige resultaten van de sectoriële enquête naar arbeidsomstandigheden in het vrachtovervoer over de weg.

11-12 december

Violence and harassment in the workplace (Geweld en pesterijen op het werk), Brussel

Het eerste seminar dat werd gehouden onder auspiciën van het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden.

Alles draait om kwaliteit: arbeidsverhoudingen

De kwaliteit van de arbeidsverhoudingen gold in 2003 als prioriteit voor het thema arbeidsverhoudingen. Het strategisch onderzoek richtte zich op het ontwikkelen van indicatoren teneinde een bijdrage te leveren aan het EU-debat over de kwaliteit van de arbeidsverhoudingen. Tegelijkertijd werden aan de hand van monitoringactiviteiten specifieke aspecten van indicatoren voor de arbeidsverhoudingen onderzocht, om de huidige situatie in de lidstaten in kaart te kunnen brengen.

Een van de prioriteiten voor dit thema bleef het anticiperen op de uitbreiding. Bij de debatten en netwerk- en onderzoeksactiviteiten raakten geleidelijk aan ook steeds meer deskundigen en waarnemers uit de toetredende landen en kandidaat-lidstaten betrokken.

Als bijdrage aan het debat over de huidige en toekomstige werkgelegenheidssituatie op de Europese arbeidsmarkt presenteerde de Stichting de resultaten van een EIRO-onderzoek naar economisch afhankelijke werknemers. Op verzoek van het Europees Parlement heeft de Stichting tijdens een sessie over initiatieven op Europees niveau de aandacht gevestigd op haar onderzoek op dit terrein.

Er werden voorbereidingen getroffen voor de bedrijfsenquête naar arbeidstijden en het evenwicht tussen werk en privé-leven. Ook werd er een verslag voorbereid over eerdere bedrijfsenquêtes naar arbeidstijden, met de nadruk op vragenlijsten en methodologie. De informatie in dit verslag vormde de basis voor de openbare aanbesteding inzake de uitvoering van de enquête, die eind 2003 werd uitgeschreven.

In de loop van het jaar werd op basis van eerder onderzoek naar arbeidsverhoudingen en EIRO-gegevens over sociale partners en sociale integratie gewerkt aan een nieuw document van de Stichting. Dit document wordt begin 2004 gepubliceerd.

Monitoringactiviteiten en hoogtepunten in 2003

Europees Waarnemingscentrum arbeidsverhoudingen (EIRO)

De Stichting heeft haar EIRO-netwerk verder uitgebreid naar de toetredende landen en kandidaat-lidstaten in een poging ontwikkelingen in de arbeidsverhoudingen op een breder terrein te kunnen dekken. De EIRO-gegevensbank met nieuws en analyses gold ook in 2003 als een belangrijke bron van informatie, op een scala van terreinen, voor de sociale partners en overheden, de Europese Commissie, het Europees Parlement, het ESC en andere Europese instanties.

In 2003 publiceerde de Stichting samen met de Commissie een verslag over *Industrial relations developments in 2002* (Ontwikkelingen in de arbeidsverhoudingen in 2002). Dit verslag biedt informatie over de sociale dialoog op EU-niveau tussen werkgevers- en werknemersorganisaties. Het geeft een algemeen beeld van de belangrijkste wetgevingsinitiatieven die de EU in 2002 heeft genomen, alsmede van andere activiteiten in dat jaar die betrekking hebben op arbeidsverhoudingen. Verder biedt het verslag een overzicht van de voornaamste ontwikkelingen die zich in 2002 op het gebied van arbeidsverhoudingen hebben voorgedaan. Cruciale kwesties die bij de collectieve onderhandelingen aan de orde komen werden onder de loep genomen, zoals lonen, arbeidstijden, arbeidszekerheid, gelijke kansen en diversiteit. Tegen de achtergrond van de voornaamste politieke en economische gebeurtenissen per land wordt in het verslag aandacht besteed aan ontwikkelingen in wetgeving, activiteiten van de sociale partners, stakingen, werknemersparticipatie, nieuwe vormen van arbeid en beroepsopleidingen. Een afzonderlijk thematisch hoofdstuk is gewijd aan migratie en arbeidsverhoudingen, een vraagstuk dat steeds meer een prominente positie inneemt op de beleidsagenda van de EU en haar lidstaten.

In de loop van 2003 heeft *EIROOnline* omstreeks 260 artikelen aangeboden over ontwikkelingen op het gebied van de arbeidsverhoudingen in de landen van het EIRO-netwerk, alsmede de onderstaande studies en speciale thematische artikelen:

Vergelijkende overzichten

- Migratie en arbeidsverhoudingen;
- Overwerk in Europa;
- Nieuwe technologie en eerbiediging van de privacy op het werk;
- Strategieën voor het oplossen van arbeidsgeschillen in vier Midden- en Oost-Europese landen;
- Arbeidstijden op jaarbasis in Europa;
- Arbeidsverhoudingen in de automobielsector.

Jaarlijkse updates

- Ontwikkelingen op het gebied van arbeidstijd;
- Ontwikkelingen op het gebied van de lonen;
- Ontwikkelingen op het gebied van arbeidsgeschillen.

Thematische artikelen

- Betrokkenheid van de sociale partners bij de Nationale Actieplannen voor 2003;
- Ondernemingsraden en andere bedrijfsgerelateerde structuren voor vertegenwoordiging en participatie van werknemers;
- Tenuitvoerlegging van de Europese kaderrichtlijn inzake gelijke behandeling;
- Tenuitvoerlegging van de EU-richtlijn inzake uitgezonden werknemers;
- Ontslagen en daarmee verband houdende kosten.

Arbeidsverhoudingen in de EU, de VS en Japan

EIRO heeft de samenwerking met Cornell University (VS) en het Japanse instituut voor arbeidszaken voortgezet om zijn gegevens met vergelijkende informatie te kunnen blijven aanvullen. In dit verslag komen de ontwikkelingen aan de orde die zich in 2002 ten aanzien van de arbeidsverhoudingen hebben voorgedaan in de drie grootste economieën van de wereld, te weten de Europese Unie, Japan en de VS. Doel hiervan was enkele van de voornaamste verschillen en overeenkomsten onder de aandacht te brengen. Het verslag neemt een aantal belangrijke structuren en processen onder de loep, alsmede de manier waarop verschillende cruciale kwesties, zoals lonen en arbeidstijden, werden geregeld. Het beleid, de activiteiten en diverse maatregelen die regeringen, sociale partners en ondernemingen hebben genomen in de aanpak van bedrijfsherstructurering worden bekeken. Verder worden beleid en huidige werkwijzen inzake nieuwe vormen van werk en telewerken bestudeerd teneinde ervaringen uit te wisselen en wederzijds te kunnen leren van mislukkingen en successen. In november werden de resultaten van het verslag in een workshop besproken met deskundigen uit de VS en Japan en met actoren, sociale partners, regeringsvertegenwoordigers en deskundigen op het gebied van arbeidsverhoudingen uit de EU.

Lexicons inzake arbeidsverhoudingen

Deze lexicons vormen een ander monitoringinstrument voor het kerngebied van arbeidsverhoudingen. Eind 2004 zal de Stichting vijftien delen van de internationale editie hebben gepubliceerd. De EMIRE-gegevensbank, waarin de elektronische versies van de glossaria zijn opgenomen, is parallel aan de publicatie van de glossaria ontwikkeld. In 2003 werd een nieuwe fase van het project ingeluid, met als doelstellingen:

- een Europees deel te produceren met termen over werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen die op het niveau van de EU worden gebruikt;
- een methodologisch onderzoek uit te voeren naar een, elektronisch te publiceren, gemeenschappelijke reeks concepten voor de situatie inzake werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen in de lidstaten.

Het alomvattende lexicon op EU-niveau was in 2003 in voorbereiding en zal volgens planning in 2004 worden gepubliceerd. Deze bundel is de eerste poging tot het verzamelen van gezaghebbende termen op het gebied van werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen in Europa. Het doel is een gemeenschappelijke reeks termen en concepten te produceren die op alle EU-landen van toepassing kunnen zijn.

Overzicht van het onderzoek

Europese ondernemingsraden

De Stichting heeft in de loop der jaren een aantal projecten inzake Europese ondernemingsraden uitgevoerd. Die projecten hadden in hoofdzaak betrekking op het verzamelen, analyseren, publiceren en verspreiden van overeenkomsten die uit hoofde van de artikelen 6 en 13 van de EOR-richtlijn waren getekend. De algemene doelstelling van de Stichting op dit terrein is om, in overeenstemming met haar tripartiete aanpak, de sociale partners en beleidsmakers te ondersteunen bij de tenuitvoerlegging van de richtlijn en goede praktijken op te sporen. Het huidige project is bedoeld om het functioneren van de Europese ondernemingsraden in de praktijk te onderzoeken aan de hand van een analyse van externe invloeden en een beoordeling van de banden tussen werknemersvertegenwoordigers en de bedrijfsleiding in de EOR, tussen werknemersvertegenwoordigers en het overige personeel en binnen het management van de transnationale onderneming.

In 2003 werden er casestudy's afgerond in 37 multinationale ondernemingen met een EOR. Deze ondernemingen waren uitgekozen op basis van het feit dat hun statutaire zetel zich in een van vijf geselecteerde lidstaten bevond (Frankrijk, Duitsland, Italië, Zweden en het VK). De interviews werden gehouden bij de moedermaatschappij en een dochtermaatschappij in een van overige vier landen. Momenteel wordt gewerkt aan een verslag waarin deze casestudy's worden geanalyseerd. Het doel daarvan is vast te stellen welke onderlinge verbanden er bestaan tussen de diverse invloeden waaraan de EOR zijn blootgesteld, hun interne werkprocessen en de resultaten daarvan.

Financiële participatie

De Stichting heeft haar bestaande werkzaamheden ten aanzien van financiële participatie voortgezet. Tijdens de eerste fase, die in 2001 van start ging, werden de sleutelvraagstukken ten aanzien van financiële participatie vastgesteld in vijf landen: Frankrijk, Duitsland, Nederland, Portugal en het VK. In 2003 werd het onderzoek naar drie andere EU-landen uitgebreid, te weten België, Italië en Zweden. In 2004 wordt een verslag gepubliceerd waarin de acht nationale verslagen worden samengevat. In mei 2003 heeft de Stichting ook een nieuwe fase van het project geïnitieerd. Daarin wordt een nieuwe set indicatoren ontwikkeld waarmee referentiepunten kunnen worden bepaald voor de verschillende nationale beleidsvormen en werkwijzen ten aanzien van financiële participatie in de lidstaten van de EU. Verder worden de obstakels verkend die

KMO's/het MKB tegenkomen bij de invoering van stelsels voor financiële participatie, alsmede mechanismen om het niveau van financiële participatie in dergelijke ondernemingen te verhogen.

Kwaliteit van de arbeidsverhoudingen in de openbare sector

In 2003 heeft de Stichting onderzoek op touw gezet naar de kwaliteit van de arbeidsverhoudingen in de openbare sector in vijf landen, te weten Frankrijk, Finland, Duitsland, Ierland en Italië. Het project behelsde onder meer een studie van recente literatuur, collectieve overeenkomsten, wetgeving en openbare documenten, en maakte gebruik van het advies van arbeidsverhoudingsdeskundigen binnen plaatselijke overheden.

Kwaliteit van arbeidsverhoudingen: ontwikkeling van indicatoren

Dit project had ten doel het inzicht te vergroten in de kwaliteit van de arbeidsverhoudingen. Daartoe werden theorieën op het gebied van arbeidsverhoudingen bestudeerd en werden er indicatoren ontwikkeld. Kwaliteit weerspiegelt niet slechts de wens om minimumnormen te verdedigen, maar ook de wens om het peil te verhogen en een meer gelijkmatige verdeling van de vooruitgang te waarborgen. De indicatoren werden in vier categorieën verdeeld:

- contextindicatoren;
- actorindicatoren;
- procesindicatoren;
- resultaatindicatoren.

Na grondige analyse zijn er binnen het project landenprofielen ontwikkeld op basis van een selecte lijst van indicatoren. De gegevens zullen naar verwachting in 2004 nader worden geanalyseerd.

Input inzake de uitbreiding

Als onderdeel van de voorbereidingen op de uitbreiding heeft EIRO een vergelijkend onderzoek uitgevoerd naar de oplossing van arbeidsgeschillen in vier Midden- en Oost-Europese landen. Onderzocht werd hoe arbeidsgeschillen, zowel persoonlijke als collectieve, worden opgelost in vier verschillende landen: Hongarije, Polen, Slowakije en Slovenië. In het kader van dit onderzoek werd ook bekeken welke regelgeving deze landen hanteren ten aanzien van stakingen en trends in het stakingspatroon en in andere werknemersacties, zoals demonstraties.

Het huidige project van de Stichting op dit terrein, '*Social dialogue and conflict resolution mechanisms in the acceding countries*' (Sociale dialoog en mechanismen voor het slechten van arbeidsgeschillen in de toetredende landen), is een voortzetting van het project over de '*Social dialogue and economic and monetary union in the acceding countries*' (Sociale dialoog en de economische en monetaire unie in de toetredende landen), dat in 2002-2003 heeft plaatsgevonden. In 2003 werd het project gestart in Estland, Hongarije, Malta, Polen en Slovenië. Dit project, dat wordt uitgevoerd in samenwerking met het 'Swedish WorkLife Enlargement', is bedoeld om werknemers, vakbonden, regeringen en onderzoekers bijeen te brengen en zich te laten buigen over de vraag hoe de sociale dialoog het best kan worden aangewend ter verbetering van de mechanismen voor het vreedzaam oplossen van arbeidsgeschillen in de toetredende landen. Vertegenwoordigers van deze organisaties namen in oktober deel aan een workshop in Praag. Zij hebben bij die gelegenheid nationale verslagen besproken en projecten opgesteld voor de ontwikkeling van mechanismen voor geschillenbeslechting in hun respectieve landen.

In de kijker***Migratie en arbeidsverhoudingen.***

Dit vergelijkend EIRO-onderzoek heeft aan het licht gebracht dat met dertien miljoen mensen in de EU, ofwel 3,4 procent van de totale bevolking, die geen onderdanen zijn van een van de lidstaten, immigratie voor regeringen en sociale partners in de toekomst een belangrijk thema blijft. In de meeste landen is het aandeel van migranten vooral groot aan de boven- en onderzijde van de arbeidsmarkt. Steeds meer regeringen gaan over tot een beleid van gecontroleerde immigratie voor het oplossen van arbeidstekorten. Aangezien dergelijke tekorten zich vooral voordoen aan de beide uiteinden van de arbeidsmarkt, is het denkbaar dat deze polarisatie zich in de toekomst verder uitkristalliseert.

Hoewel een deel van de migrantenstroom terecht komt in hooggekwalificeerde functies (zoals bijvoorbeeld in het VK het geval is) verricht een veel grotere groep migranten relatief laag geschoelde arbeid, vooral in arbeidsintensieve sectoren zoals catering en schoonmaak. In Spanje verricht 28 procent van alle migranten ongeschoold werk, vergeleken met 14 procent voor de beroepsbevolking als geheel. In Portugal en Italië zijn veel migranten werkzaam in de bouw en in laaggekwalificeerde banen in de verwerkingsindustrie. In Hongarije is het aandeel handarbeiders onder buitenlanders met een werkvergunning veel groter dan onder Hongaarse ingezetenen. Voor ongeschoolde handarbeiders is dat verschil zelfs nog groter. Over het algemeen genomen worden migranten vaker dan gemiddeld aangetroffen in laaggekwalificeerde banen en minder vaak dan gemiddeld in hooggekwalificeerde functies of in overheidsdienst; in landen als Frankrijk zijn bepaalde onderdelen van de overheidsdienst zelfs grotendeels uitgesloten voor migranten.

Werkgeversorganisaties en vakbonden staan ten aanzien van migratie weliswaar niet lijnrecht tegenover elkaar, maar hun opvattingen lopen op sommige punten wel sterk uiteen. De werkgevers en hun organisaties leggen doorgaans de nadruk op het belang en de voordelen van het vrij verkeer van werknemers. De vakbonden hebben een minder uitgesproken opvatting over migratie en staan vaak sceptisch tegenover de retoriek van de werkgevers over het vrij verkeer van werknemers. Zij wijzen eerder op de noodzaak de situatie van de huidige migranten te verbeteren, ongeacht of die een baan hebben.

In weerwil van de talloze 'succesverhalen' bevindt de gemiddelde migrant, zeker als die van buiten de EER afkomstig is, zich vergeleken met ingezetenen in een achtergestelde positie wat betreft werkgelegenheids- en werkloosheidscijfers, het soort werk en contract, en arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden. Er zijn aanwijzingen dat een geïntegreerde aanpak en samenwerking met de sociale partners, al geeft die geen garantie op succes, toch de beste kansen biedt. Wellicht geldt dat ook voor een gedecentraliseerde benadering, op regionaal niveau of op het niveau van de betreffende bedrijfstak of onderneming.

In veel landen kunnen bipartiete en tripartiete vormen van dialoog en raadpleging inzake migratievraagstukken worden onderscheiden, die in sommige gevallen bovendien een belangrijke rol spelen. Het thema heeft in de meeste landen echter vooralsnog geen erg prominente plaats verworven op de agenda voor collectieve onderhandelingen, enkele opvallende uitzonderingen daargelaten, met name in de particuliere sector en meer in het algemeen, in enkele landen, op intersectoraal niveau. In veel landen, waaronder Frankrijk, Hongarije, Luxemburg, Polen, Portugal, Slowakije, Slovenië en Zweden, worden arbeidsvraagstukken die verband houden met migranten niet gezien als een thema voor collectieve onderhandelingen, maar voor een bipartiete of tripartiete dialoog. In andere landen is sprake van een meer gevarieerde aanpak, met overeenkomsten op verschillende niveaus waarin een aantal kernthema's op uiteenlopende wijzen wordt benaderd. Die thema's zijn doorgaans behandeling op basis van gelijkheid en non-discriminatie op grond van ras en etnische afkomst, en integratie.

Op intersectoraal niveau hebben de sociale partners in België akkoorden bereikt over zowel gelijkheid als non-discriminatie op grond van ras, alsmede over speciale opleidings- en werkgelegenheidsmaatregelen voor 'risicovolle' groepen, waaronder migranten. Gelijke behandeling van migranten geldt, via een landelijke overeenkomst, als thema voor de samenwerking tussen werknemers en bedrijfsleiding op ondernemingsniveau in Denemarken, terwijl de grootste organisaties van de sociale partners ook overeenstemming hebben bereikt over de integratie van migranten. Niet-discriminatie en gelijke behandeling zijn ook onderwerp van intersectorale overeenkomsten in Griekenland en Ierland. In Finland is het strakker omliggende vraagstuk betreffende de monitoring van de arbeidsomstandigheden van migranten ondergebracht in een centrale overeenkomst. In de meeste gevallen is er geen bewijs dat dergelijke intersectorale voorzieningen doorwerken in wezenlijke onderhandelingen over migratiekwesties op lagere niveaus.

De landen waar migranten in de collectieve onderhandelingen de meeste aandacht krijgen zijn waarschijnlijk de landen waar het vraagstuk in sectorale overeenkomsten wordt aangepakt, te weten Italië, Nederland, Noorwegen en Spanje. Over migratiekwesties lijkt slechts zelden op ondernemingsniveau onderhandeld te worden, hoewel het zo nu en dan voorkomt in Duitsland, Italië, Nederland en het VK.

Belangrijkste gebeurtenissen

6-7 februari

Fourth annual global forum on equity pay (Vierde jaarlijkse wereldforum over gelijke lonen), Davos
Conferentie georganiseerd door het European Centre for Employee Ownership. Presentatie door Christian Welz over '*Views and policies of peak organisations concerning financial participation*' (Standpunten en beleid van belangrijke organisaties inzake financiële participatie).

13-14 maart

Seminar over de sociale dialoog inzake gelijke kansen voor mannen en vrouwen, Brussel
Seminar gezamenlijk georganiseerd door het EVV, UNICE en het CEEP. Namens de Stichting werd het woord gevoerd door onder meer David Foden en Sabrina Tesoka.

28-29 maart

Strengthening the Central and East European employee ownership network to promote financial participation of workers (Versterking van het Midden- en Oost-Europese netwerk voor aandelenbezit onder werknemers ter bevordering van de financiële participatie van werknemers), Brdo pri Kranju, Slovenië
Conferentie georganiseerd door EFES. Presentatie door Christian Welz over '*Views and policies of peak organisations concerning financial participation*' (Standpunten en beleid van belangrijke organisaties inzake financiële participatie).

12-13 mei

Better work and life: Towards an inclusive and competitive enlarged Union (Verbetering van werk en leven: Naar een geïntegreerde en competitieve uitgebreide Unie), Alexandroupolis
Gezamenlijke conferentie van het EU-voorzitterschap, georganiseerd in samenwerking met het Griekse ministerie van Arbeid en Sociale Zaken.
Het woord werd gevoerd door onder meer Raymond-Pierre Bodin, Stavroula Demetriades, Isabella Biletta, Robert Anderson en Pascal Paoli.

19 juni

Hoorzitting in het EP over economisch afhankelijke werknemers, Brussel

Spreker: Stavroula Demetriades

29-31 oktober,

Workshop over ‘social dialogue and conflict resolution mechanisms’ (de sociale dialoog en mechanismen voor geschillenoplossing) in Cyprus, Tsjechië, Letland, Litouwen en Slowakije, Praag

Workshop georganiseerd door de Stichting. Het woord werd gevoerd door onder meer Willy Buschak, Timo Kauppinen en Christian Welz.

12-13 december

Tripartiete conferentie: The right of information and consultation in practice in an enlarged Europe (Het recht op informatie en raadpleging in de praktijk in een uitgebreide Europese Unie), Warschau

Georganiseerd in samenwerking met de IAO en het Poolse ministerie van Economische Zaken, Arbeid en Sociaal Beleid. Namens de Stichting werd het woord gevoerd door onder meer Stavroula Demetriades, David Foden en Camilla Galli da Bino.

Anticiperen op de toekomst: het Europees Waarnemingscentrum voor het veranderingsproces

Overzicht

2003 was het eerste jaar waarin het Europees Waarnemingscentrum voor het veranderingsproces (EMCC) volledig operationeel was. Uitgangspunt van het EMCC is dat de anticipatie op en het beheer van veranderingsprocessen op een positieve en proactieve manier moeten worden benaderd. Gedurende het jaar heeft het EMCC zijn rol bij het bevorderen van dit uitgangspunt geconsolideerd en zich daarbij op twee hoofddoelstellingen geconcentreerd.

Ten eerste werd het EMCC-portaal in april grotendeels opnieuw ontworpen om het gebruiksvriendelijker en toegankelijker te maken. Dit maakte deel uit van de inspanningen om het EMCC te positioneren als een betrouwbare en toegankelijke bron van informatie en kennis over het anticiperen op en beheren van de gevolgen van verandering. Verder werd een aanzienlijk aantal documenten en referentiebronnen on-line gepubliceerd. Deze omvatten onder meer de resultaten van onderzoek in de grafische industrie en de media, de visserij en de financiële markten. Ook werden er twee belangwekkende informatie-instrumenten gelanceerd: de *European Restructuring Monitor* en de artikelen over de vooruitzichten per sector, ofwel de Sector Futures.

Ten tweede organiseerde het EMCC een reeks van vier seminars over transsectorale vraagstukken. Daarmee beoogde het EMCC zijn rol te versterken als platform voor de uitwisseling van kennis over het anticiperen op en beheren van verandering in de praktijk. Deze seminars vormden een trefpunt voor vertegenwoordigers van het management en werknemers op ondernemingsniveau enerzijds en deskundigen op relevante terreinen anderzijds, en legden de fundamenteën voor het bedrijevnetwerk van het EMCC. In twee sectorale workshops werd ingezoomd op de onderzoeksresultaten van het EMCC en werd een gezamenlijke aanpak uitgestippeld voor het opstellen van scenario's voor de betreffende sectoren. Verslagen waarin deze uitwisselingsactiviteiten inhoudelijk worden samengevat zijn op het EMCC-portaal gepubliceerd.

Het EMCC is in 2003 bovendien begonnen met het opbouwen van partnerschappen met andere instellingen en netwerken. Doel daarvan is veranderingen in het bedrijfsleven op een proactieve manier te benaderen en het gebruik van EMCC-middelen te ontwikkelen. In dit verband heeft het EMCC een onderzoek gelanceerd naar de manier waarop het beheren van veranderingen in de onderwijsprogramma's van bedrijfskundige opleidingen aan de orde wordt gesteld.

Monitoring van veranderingen in Europa

De European Restructuring Monitor

De *European Restructuring Monitor* (ERM) werd in mei op het EMCC-portaal gelanceerd. Het is een uniek monitoringinstrument dat via de analyse van financiële dagbladen en tijdschriften in de vijftien EU-lidstaten informatie genereert over aangekondigde herstructureringen en de effecten daarvan op de werkgelegenheid. Alle herstructureringsprojecten die worden uitgevoerd bij bedrijven met meer dan 250 werknemers en waarbij minimaal 10 procent van het personeel moet afvloeien worden in een gegevensbank gedocumenteerd. Ook alle aangekondigde positieve werkgelegenheidseffecten van degelijke herstructureringen worden verwerkt. Dankzij deze gegevensbank kunnen er statistieken worden opgesteld over ontwikkelingen per land, regio, bedrijfstak of type herstructurering.

De eerste editie van het kwartaalblad van de *European Restructuring Monitor* zag in augustus het licht. Het blad biedt een overzicht van de voornaamste bevindingen alsmede een interpretatie van de gegevens die in de voorgaande drie maanden zijn verzameld. Aan de hand van statistische gegevens kunnen de herstructureringsactiviteiten worden vergeleken en kan worden vastgesteld welke landen en bedrijfstakken het zwaarst worden getroffen. In ieder nummer worden de ontwikkelingen in een specifiek land of een bepaalde sector voor het voetlicht gebracht en wordt de achtergrond geschetst van twee recente gevallen van grootschalige herstructurering.

Sector Futures

Dit monitoringinstrument, waarvan de eerste editie in april verscheen, is gericht op prognostische studies voor verschillende bedrijfstakken die steeds een periode van twaalf maanden bestrijken. De betreffende bedrijfstakken zijn de auto-industrie, textiel en leer, uitgeverijen en de media, informatietechnologie, financiële diensten, en gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening. Het eerste artikel biedt een momentopname van de bedrijfstak, met een globale beschrijving van de trends en drijvende krachten die de toekomst van die sector zullen gaan bepalen. In het tweede artikel in de reeks wordt de toekomst van de sector vanuit een meer interpretatieve en analytische invalshoek benaderd, met aandacht voor bijvoorbeeld de toename en afname van de werkgelegenheid, vaardigheden en opleiding, de organisatie van de arbeid en werkgelegenheidspatronen. Het derde artikel is gewijd aan beleidskwesties die voor de toekomst van de sector van doorslaggevend belang zijn, met aandacht voor beleidsalternatieven en -varianten in alle Europese subsectoren en regio's. Verder wordt verwezen naar de voornaamste beleidsverslagen over arbeidsverhoudingen, werkgelegenheidspatronen, arbeidsomstandigheden en werkwijzen in de bedrijfstak. Er zijn in de loop van 2003 zeven edities verschenen.

EMCC-dossiers

De EMCC-dossiers zijn bedoeld om het gebruik van de EMCC-gegevensbank te bevorderen en te vergemakkelijken en bieden daartoe uitgebreide samenvattingen voor bepaalde geselecteerde onderwerpen. Daarin wordt steeds een specifiek en systematisch overzicht geboden van relevante onderzoeksresultaten en andere gegevens. Via een reeks links krijgt de gebruiker toegang tot een breed scala van relevante documentatie en informatiebronnen. Er werden in 2003 twee EMCC-dossiers gepubliceerd, één over de crisis in de staalsector en een ander over herstructureringen in het bedrijfsleven.

Onderzoeksstudies

Trends en drijvende krachten achter het veranderingsproces in de automobielsector en de textiel- en leersector

Deze twee studies verschaffen een analyse en gegevens over evoluerende trends en de factoren waar dergelijke veranderingen in deze sectoren door worden aangedreven. Ook wordt gekeken naar de effecten op het concurrentievermogen, de organisatie van de arbeid, werkgelegenheid, vaardigheden en kwalificaties, en worden kwalitatieve gegevens verzameld over maatregelen die de bedrijven in de betreffende sectoren hebben genomen.

Uitwisselingsactiviteiten

In het kader van het bedrijvennetwerk van het EMCC werd een reeks seminars gehouden.

13-14 maart

Managing business internationalisation (De internationalisatie in het bedrijfsleven in goede banen leiden), Brussel

Tijdens het eerste seminar in 2003, dat 32 deelnemers trok, werden presentaties gegeven door Deutsche Telekom (D), WS 2 (IRL), La Artistica Productos Quimicos (ES) en If (S).

15-16 april

Responsible management - a total approach (Verantwoord management - een alomvattende benadering), Lyon

Het tweede seminar werd georganiseerd in samenwerking met de Franse organisatie Centre des Jeunes Dirigeants (CJD). Het CJD presenteerde de resultaten van een enquête die in 2002 was gehouden onder 400 aangesloten bedrijven om een beeld te scheppen van maatschappelijk verantwoord ondernemen in de KMO's/het MKB in Frankrijk. Deze presentatie werd gevolgd door vier casestudy's: PR Agency Pohjoisranta (FIN), Amazon PR (VK), Peduzzi Batiment (F) en MTTM (F).

11-12 juni

Restructuring for growth and job creation (Herstructurering ten behoeve van groei en werkgelegenheid), Stockholm

25 vertegenwoordigers van particuliere bedrijven, organisaties van sociale partners en overheidsdiensten kwamen in Stockholm bijeen voor het derde seminar van het bedrijvennetwerk. Bij die gelegenheid werden de ervaringen van bedrijven met groei en het scheppen van banen vanuit verschillende gezichtspunten besproken. Ook factoren die de groei belemmeren werden aan de orde gesteld, alsmede de interne en externe partnerschappen die nodig zijn ter ondersteuning van een duurzame groei van bedrijven en werkgelegenheid. De vier bedrijven die onder de loep werden genomen waren ICM Logistik (S), DINAC (F), SAMOR International Group (It) en Novo-Nordisk (Dk).

23-24 september

Business transformation: Which management models and leadership styles? (Bedrijfsomschakeling: Welke managementmodellen en vormen van leiderschap?), Madrid

Het vierde seminar van het EMCC-bedrijvennetwerk, georganiseerd door de Economische en Sociale Raad voor Spanje, het nationaal contactbureau van de Stichting in Madrid, werd bijgewoond door 45 mensen uit tien lidstaten. Onder hen bevonden zich algemeen directeuren van kleine ondernemingen, vakbondsvertegenwoordigers, onderzoekers en consultants, senior managers en HR-directeuren van grote, wereldwijd opererende bedrijven. Met de rijke diversiteit aan ervaring die aldus bijeen was gebracht richtten zij zich op het thema leiderschap en cultuur bij het beheren van veranderingen. Er werden casestudy's behandeld over onder meer Union Fenosa (SP), DVV Insurance/Dexia Finance Group (B), RATP (F) en Aircoach (IR).

Verder werden er twee scenarioworkshops met een sectoriële oriëntatie georganiseerd

22-23 mei

Future stories: Using scenarios to anticipate change in the graphics and media sector (Toekomstverhalen: Anticiperen op veranderingen in de grafische industrie en de media aan de hand van scenario's), Dublin

Bij deze werkgroepbijeenkomst werden technieken besproken voor het ontwerpen van scenario's voor de grafische industrie en de media. Onder de deelnemers bevonden zich vertegenwoordigers van de openbare en particuliere sector en van beroepsverenigingen in Spanje, Denemarken, Nederland, Oostenrijk, het VK, Duitsland, België en Noorwegen. Aan de bijeenkomst werd ook deelgenomen door vertegenwoordigers van drukkerijen die zakelijke diensten leveren aan kleine bedrijven en uitgeverijen. De Europese Commissie was vertegenwoordigd door de sectorafdeling hout, papier, grafische nijverheid en uitgeverijen van DG Ondernemingen.

21-22 oktober

Funding the growth of enterprises (Financiering van de groei van ondernemingen), Brussel

Op basis van de resultaten van het onderzoek en de scenario's van het EMCC werd tijdens deze workshop de toekomst van ondernemingsfinanciering in Europa besproken met vertegenwoordigers van nieuwe of recentelijk opgestarte bedrijven. De nadruk lag daarbij op de manier waarop nieuwe of recentelijk opgerichte bedrijven in de toekomst gefinancierd zullen worden. (zie 'In de kijker' hieronder).

Belangrijkste gebeurtenissen

17 juni

Hoorzitting in het Europees Parlement, Brussel

Op verzoek van de Commissie werkgelegenheid en sociale zaken van het Europees Parlement fungeerde het EMCC als medeorganisator van een openbare hoorzitting inzake herstructurering. Na een inleiding door deskundigen volgde een presentatie van twee gevallen van herstructurering. Een daarvan betrof een afzonderlijke onderneming, te weten Telia Sonera (een Zweeds telecombedrijf) en een andere een regionale kwestie inzake Falck (een staalbedrijf in het noorden van de regio Milaan).

19-20 juni

Gezamenlijke conferentie: Responsible restructuring (Verantwoord herstructureren), Dublin

Het EMCC organiseerde in samenwerking met de Centre d'Etudes de l'Emploi en de Université Européenne du Travail een conferentie voor onderzoekers, deskundigen en economisch en maatschappelijk belanghebbenden uit verscheidene Europese landen. Centraal tijdens de conferentie stonden de lessen die geleerd kunnen worden uit de positieve ervaringen met de gevolgen van herstructurering.

20-21 november

EF/EESC-CCIC Industrial change in Europe: current situation, prospects and responsibilities (Industriële verandering in Europa: huidige stand van zaken, vooruitzichten en verantwoordelijkheden), Brussel

Deze gezamenlijke conferentie had als doel kennis bijeen te brengen over beste praktijken, kansen op te sporen voor ontwikkeling en de verantwoordelijkheden in kaart te brengen van de verschillende spelers die door industriële verandering worden getroffen. De besprekingen waren toegespitst op drie thema's: sectorale veranderingen in de toekomstige lidstaten van de EU, partnerschappen voor ontwikkeling en toekomstgericht vaardighedenbeheer.

24-25 november

EMCC/DG Ondernemingen Anticipating change in Europe's printing industry (Anticiperen op verandering in de grafische nijverheid in Europa), Brussel

Deze workshop had ten doel een methodologie te presenteren voor een scenario in verband met de mededeling inzake de inventarisatie van het concurrentievermogen in de houtverwerkende en aanverwante industrie [COM(1999) 457 definitief van 5.10.1999], teneinde de trends en drijvende krachten die in de mededeling worden aangeduid te valideren en de voornaamste kwesties te bespreken die spelen in de grafische nijverheid.

In de kijker

Financial markets and the funding of enterprises in the European Union: what future? (Financiële markten en de financiering van ondernemingen in de Europese Unie: Wat is de toekomst?)

In een onderzoeksproject dat in 2002 werd uitgevoerd bestudeerde het EMCC de kans dat er een verandering zou optreden in het model voor bedrijfsfinanciering in Europa. Aan de hand van drie scenario's werden de krachten onderzocht die in de jaren negentig veranderingen hadden aangedreven en werd het effect van de huidige knelpunten op het financiële stelsel geanalyseerd.

De workshop had ten doel jonge bedrijven aan te moedigen om aan de hand van de scenario's op veranderingen in te spelen en zich af te vragen wat ze nu kunnen doen om zich voor te bereiden op waarschijnlijke veranderingen in de toekomst aangaande de toegang tot kapitaal en externe financiering.

Ruim twintig deelnemers waren voor deze workshop bijeengekomen. Onder hen bevonden zich managers en eigenaars van startende ondernemingen en gevestigde kleine en middelgrote ondernemingen uit alle bedrijfstakken, deskundigen op het gebied van scenarioplanning, vertegenwoordigers van financiële instellingen, deskundigen/onderzoekers gespecialiseerd in ontwikkelingen op de financiële markt, en werknemers- en vakbondsvertegenwoordigers van bedrijven en sectororganisaties. De discussie tijdens de workshop was gericht op de toekomst:

- Is de structuur van de bedrijfsfinanciering in de EU momenteel aan het veranderen, en zo ja wat zouden daar dan de gevolgen van zijn?
- Wordt er steeds meer een beroep gedaan op kapitaalmarkten, effecten en obligaties en steeds minder gebruik gemaakt van bancaire financiering? Met andere woorden, evolueert de structuur van de bedrijfsfinanciering in Europa geleidelijk in de richting van het Anglo-Amerikaanse model, waar financiële instellingen - met name banken - een bescheidener rol spelen bij de financiering van ondernemingen?
- Wat zouden de gevolgen van een dergelijke verschuiving zijn voor de manier waarop bedrijven in Europa geleid worden en, in algemene zin, voor hun prestaties?
- Moeten bedrijven zich aan de veranderende omstandigheden aanpassen, en zo ja, hoe zouden zij daarbij te werk moeten gaan?

Tijdens de workshop werd de aanbodzijde van kapitaal bekeken en werden de drie door London Economics ontwikkelde scenario's geïntroduceerd. De presentatie spitte zich toe op de krachten die in de jaren negentig het veranderingsproces op de financiële markten hebben aangedreven, en op de huidige knelpunten, maar gaf ook achtergrondinformatie over technieken voor het ontwerpen van scenario's. De deelnemers konden in afzonderlijke werkgroepen reageren op de scenario's. Daarbij werden de voornaamste kwesties en dilemma's geïdentificeerd ten aanzien van de toekomst van de bedrijfsfinanciering in Europa.

Tijdens de workshop werd vervolgens onderzocht hoe er aan de vraagzijde van kapitaal, m.a.w. bedrijven met behoefte aan externe financiering, waarschijnlijk gereageerd zou worden op veranderende strategieën en eisen van de kapitaalverstrekkers. Deskundigen wezen op de risico's en kansen die veranderingen aan de aanbodzijde meebrengen voor groeiende startende ondernemingen en KMO's/het MKB.

Transversale thema's

Als onderdeel van de strategie om haar werk effectiever te verspreiden en het gebruik ervan te bevorderen heeft de Stichting de reeks publicaties voortgezet over thema's die in het programma 2001-2004 als prioriteiten zijn aangemerkt. Deze documenten, waarin de resultaten zijn verwerkt van een scala aan projecten van de Stichting, zijn opgesteld met inachtneming van actuele beleidsdoelstellingen van de EU. De raad van beheer heeft voor elk van de vijf thema's een raadgevend comité ingesteld. Deze comités geven advies over de onderwerpkeuze en het opstellen van de tekst, en helpen de Stichting op die manier haar documenten toe te snijden op de informatiebehoefte van haar doelgroepen.

Stimulering van de werkgelegenheid

Tijdens een bijeenkomst in maart 2003 heeft het raadgevend comité verscheidene voorstellen voor documenten van de Stichting besproken. Mogelijke thema's voor documenten in 2004 zijn onder meer stimulering van de werkgelegenheid en flexibiliteit en stimulering van de werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen.

Meer gelijke kansen voor vrouwen en mannen

In 2003 verspreidde de Stichting haar document over de *Quality of women's work and employment: Tools for change* (Kwaliteit van werk en werkgelegenheid voor vrouwen: Instrumenten voor verandering). In dit document worden de hardnekkige verschillen in arbeidsmarktparticipatie tussen mannen en vrouwen aan de orde gesteld wat betreft werkgelegenheidspercentages en arbeidstijdpatronen, gendersegregatie en loonverschillen. Ook het vraagstuk van het evenwicht tussen werk en gezinsleven wordt in dit document behandeld. De werkzaamheden van de Stichting op dit terrein laten zien dat de conventionele scheidslijnen tussen levens- en arbeidsomstandigheden steeds verder vervagen, en dat een integrale aanpak waarin de voornaamste sociale actoren op EU-niveau en nationaal niveau worden betrokken, een echte meerwaarde biedt. Het raadgevend comité voor dit specifieke thema is twee maal bijeengekomen, te weten op 14 februari en 13 juni. Die besprekingen hebben geleid tot een tweede document, *Equal Opportunities in services of general interest (education, care and social services)* (Gelijke kansen in diensten van algemeen belang (onderwijs, zorg en maatschappelijke diensten)), dat momenteel wordt afgerond.

Diversiteit beheren

Het raadgevend comité inzake het beheren van diversiteit kwam op 6 juni voor de tweede maal bijeen. Bij die gelegenheid werden twee documenten besproken die de Stichting zou kunnen uitgeven: *Valuing diversity, a contribution to social cohesion* (Waarderen van diversiteit, een bijdrage aan de sociale samenhang) en *Managing diversity, a tool for better employment and competitiveness* (Diversiteit beheren, een instrument ter bevordering van de werkgelegenheid en het concurrentievermogen). Voorgesteld werd deze twee documenten samen te voegen en ze in 2004 eventueel te publiceren onder de werktitel *Building on diversity, a contribution to a better Europe* (Bouwen op diversiteit, een bijdrage aan een beter Europa).

Sociale integratie ondersteunen

In het kader van dit thema werd vooruitgang geboekt met de ontwikkeling van drie documenten. Het eerste daarvan, *Social inclusion: Local partnership with civil society* (Sociale integratie: plaatselijk partnerschap met maatschappelijke organisaties), werd in december gepubliceerd. Daarin wordt het strategische en praktische belang geschetst van maatschappelijke organisaties bij de ondersteuning van sociale integratie, en wordt bekeken welke rol partnerschappen kunnen spelen op plaatselijk en regionaal niveau. Dit document maakt

gebruik van talloze onderzoeken van de Stichting op dit terrein, en doet voorstellen voor richtsnoeren die beleidsmakers kunnen helpen om de rol van maatschappelijke organisaties in een uitgebreide EU te versterken. Van het tweede document over sociale integratie en sociale partners is inmiddels een ontwerpversie beschikbaar. Het derde document, over de toegang tot en kwaliteit van openbare welzijnsdiensten, wordt momenteel opgesteld.

Onderzoeken veranderende tijdsbesteding

De Stichting legt momenteel de laatste hand aan haar eerste document over dit thema, *Working time in Europe: trends and challenges* (Arbeidstijden in Europa: trends en uitdagingen). Daarnaast is zij bezig met de voorbereiding van een tweede document, waarin de gevolgen van de genetwerkte 24-uursmaatschappij worden bekeken. Het raadgevend comité kwam op respectievelijk 20 maart en 17 juni 2003 bijeen om de ontwerpversie van deze documenten te bespreken.

Transversale projecten

Sociale verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven

In 2003 heeft de Stichting met de publicatie van het verslag *Towards a sustainable corporate social responsibility* (Naar een duurzame sociale verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven) concreet bijgedragen aan het debat over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Dit verslag is een synthese van twee afzonderlijke studies. De eerste, *Corporate social responsibility and working conditions* (Sociale verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven en arbeidsomstandigheden), gaf een beschrijving van ondernemingsbeleid waarin de dimensie van sociale verantwoordelijkheid is opgenomen ten aanzien van arbeidsomstandigheden en werkgelegenheid. Twee specifieke thema's die in deze studie op de voorgrond traden waren herstructurering en onderaanneming. In het tweede verslag, *Corporate responsibility towards society: A local perspective* (Verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven jegens de samenleving: Vanuit een plaatselijk gezichtspunt) was de kwaliteit van het bestaan de voornaamste invalshoek voor behandeling van het vraagstuk.

Bedrijfsenquête aangaande tijdsbesteding

De werkzaamheden die in 2003 werden verricht ten behoeve van de bedrijfsenquête aangaande tijdsbesteding en het evenwicht tussen werk en privé-leven waren in hoofdzaak van voorbereidende aard. Als eerste stap werd opdracht gegeven voor het opstellen van een verslag waarin eerdere bedrijfsenquêtes werden geïnventariseerd. Dat betrof vooral enquêtes rond het thema tijdsbesteding en enquêtes die internationaal werden gehouden. Dit verslag had ten doel beproefde methodologieën te bestuderen en vast te stellen welke vragen zich opwerpen in verband met het beleid inzake tijdsbesteding. De enquête wordt in 2004 uitgevoerd in de huidige lidstaten van de EU. Ze wordt gehouden aan de hand van interviews met HR-managers en, voor zover mogelijk, met werknemersvertegenwoordigers binnen afzonderlijke ondernemingen.

Ontwikkelingsactiviteiten

In 2001-2002 begon de Stichting met ontwikkelingsactiviteiten op het gebied van Migratie en mobiliteit en vooruitzichten voor de kennismaatschappij. Ontwikkelingsprojecten zijn naar hun aard vernieuwend, experimenteel, verkennend en toekomstgericht. Aan het eind van 2003 naderden beide projecten hun voltooiing. De afsluitende workshop voor het project over vooruitzichten voor de kennismaatschappij zal medio 2004 worden gehouden, en voor het thema Migratie en mobiliteit is input ontvangen vanuit verschillende deelgebieden van het werk van de Stichting. Waar dat zinvol is worden de resultaten van deze projecten geïntegreerd in activiteiten die de Stichting in het kader van haar eerstvolgende vierjarenprogramma 2005-8 zal uitvoeren.

Migratie en mobiliteit

De migratiestromen, zowel binnen de Europese Unie als vanuit derde landen, hebben de afgelopen jaren een ongekeerde omvang bereikt. In een vergelijkend onderzoek getiteld '*Migration and industrial relations*' (Migratie en arbeidsverhoudingen) (EIRO, mei 2003) heeft de Stichting dit vraagstuk bekeken vanuit de invalshoek van de arbeidsverhoudingen. Dit onderzoek verschaft informatie over de omvang van de migratiestromen en de aantallen migranten op de arbeidsmarkt, en geeft een beeld van hun positie op die arbeidsmarkt en hun werkgelegenheidssituatie. Verder worden in het onderzoek de hoofdpunten aangegeven van het regeringsbeleid en de wetgeving op dit gebied. Ook de opvattingen en activiteiten van de sociale partners komen aan de orde, alsmede de mate waarin migratiekwesaties meespelen bij de collectieve onderhandelingen.

In november 2003 verzorgde de Stichting een workshop die een bijdrage leverde aan het debat over mobiliteit en migratie naar de EU, en met name over de impact daarvan op sociaal gebied en de werkgelegenheid. Tijdens die workshop kwam men tot de conclusie dat de op handen zijnde uitbreiding van de Unie het vrij verkeer van werknemers binnen die Unie een nieuwe dimensie verleent. Volgens analytisch onderzoek valt niet te verwachten dat de uitbreiding zal leiden tot een dramatische stijging van migratie en mobiliteit bovenop de huidige volumes. Exacte voorspellingen van de migratiestroom van Oost- naar West-Europa zijn nauwelijks te geven: het potentiële volume, de regionale spreiding en de vormen waarin de migratie zal plaatsvinden moeten allemaal zorgvuldig en omzichtig worden beoordeeld. Wat betreft beroepen en sectoren worden vooral de bovenste en onderste segmenten van de arbeidsmarkt getroffen, en de horeca en catering bijvoorbeeld meer dan andere sectoren. Het onderzoek wijst uit dat de migratie voor een groot deel tijdelijk van aard zal zijn, daar de economische en sociale omstandigheden in de nieuwe lidstaten naar verwachting binnen afzienbare tijd zullen verbeteren. Dit vraagstuk zou op meerdere manieren benaderd kunnen worden, bijvoorbeeld aan de hand van een systeem voor beheerste immigratie waarin integratie en een interculturele samenleving, met respect voor diversiteit in een kader van gedeelde fundamentele waarden, een essentiële rol spelen.

Het project '*Quality of Life*' (Kwaliteit van het bestaan) dat de Stichting heeft uitgevoerd bood nadere inzichten aan de hand van een analyse van het Eurobarometer-onderzoek van de Europese Commissie in de kandidaat-lidstaten (voorjaar 2002). Een deel van dat onderzoek was gewijd aan migratietrends in een uitgebreide EU. Dit bood antwoorden op een reeks vragen over het voornemen van mensen om naar de EU te emigreren. Op basis daarvan valt niet te verwachten dat landen overspoeld zullen worden door migrerende werknemers. Slechts 1 procent van de ondervraagden van vijftien jaar en ouder was 'vastbesloten' naar een van de vijftien EU-lidstaten te emigreren. Dit voornemen werd het vaakst gesignaleerd onder jongeren en hoog opgeleiden, maar het onderzoek wees ook uit dat de gevolgen van een eventuele hersenvlucht gecompenseerd zouden kunnen worden door een 'terugkerende' migrantenstroom naarmate het de toetredende landen economisch beter gaat.

Vooruitzichten voor de kennismaatschappij

Het project voor de Europese kennismaatschappij (Euforia) bestond uit onderzoek, de bouw van netwerken en de uitwisseling van informatie en expertise met deskundigen op het terrein van de kennismaatschappij, de sociale partners en regeringsvertegenwoordigers uit de lidstaten. In het project werd ook gestreefd naar een koppeling met het zesde kaderprogramma voor onderzoek 2002-2006 van de Europese Commissie inzake vooruitzichten, met het programma inzake de kennismaatschappij van DG Werkgelegenheid en sociale zaken en met de strategie van Lissabon wat betreft de analyse van de wijze waarop sociale vooruitzichten de kloof kunnen dichten tussen de werkgelegenheidsstrategie van de Raad van Lissabon en de vooruitzichten op technologisch vlak.

Het Euforia-project voldeed aan alle criteria voor een ontwikkelingsproject. Het was experimenteel, verkennend, vernieuwend en ontwikkelings- en toekomstgericht. De output bestond uit een *Handbook on Knowledge Society Foresight* (Handboek over vooruitzichten voor de kennismaatschappij), een set verslagen over de kennismaatschappij in specifieke landen (Finland, Duitsland, Griekenland en Ierland), een syntheseverslag (in het zicht van een projectafsluitende synthese), een Delphi-onderzoek en een '(Europese barometer voor de kennismaatschappij'. Verder vonden er gedurende de looptijd van het project meerdere bijeenkomsten plaats. De afsluitende bijeenkomst wordt in samenwerking met de Ierse regering gehouden in juni 2004, tijdens een conferentie van het EU-voorzitterschap getiteld '*Competitiveness - thinking and debating the future: shaping and aligning public policies*' (Concurrentievermogen - denken en debatteren over de toekomst: het creëren en onderling afstemmen van het overheidsbeleid). De resultaten van het Euforia-project zullen tijdens deze conferentie worden gepresenteerd.

Een geïntegreerde aanpak: informatie en communicatie

Op het juiste moment en de juiste plaats

De Stichting heeft de voorlichtings- en communicatiedimensie in alle onderzoeksprogramma's gehandhaafd teneinde op gezette tijden met haar doelgroep te kunnen communiceren in het kader van een geïntegreerde en geplande benadering. Er hebben in dit verband presentaties, briefings, toespraken en persactiviteiten plaatsgevonden, zowel op Europees als nationaal niveau, met inbegrip van de toetredende landen en kandidaat-lidstaten. Het contactbureau Brussel en de nationale contactbureaus hebben daarbij gefungeerd als belangrijke doorgeefluiken van informatie.

Forum voor discussie

Op soortgelijke wijze werd de rol van de Stichting als discussieforum veel kracht bijgezet via een breed scala aan conferenties, seminars en debatten die in de loop van het jaar werden gehouden. De beoordeling van meer grootschalige conferenties uit 2002 resulteerde in nieuwe en vernieuwende formats voor interactief en participatief debat die inmiddels worden gebruikt voor conferenties en soortgelijke evenementen van de Stichting.

Kwaliteit en samenhang

De consistente inspanning om de kwaliteit van producten van de Stichting te optimaliseren heeft bovendien geleid tot nieuwe elektronische en papieren producten. Er werd een enquête gehouden onder gebruikers van de website; in het verlengde daarvan werd de site door deskundigen beoordeeld en werd haar bruikbaarheid getoetst. In de loop van 2004 wordt een nieuw ontwerp voor de website voltooid. Verder werd de 'newsroom' van *Eurofound* aangevuld met nieuwe artikelen, waardoor er tweemaal zo veel journalisten op de mailinglijst zijn komen te staan. De procedures voor borging van de kwaliteit van vertaalde documenten werden aangescherpt en het vertaalbeleid van de Stichting voor de periode na de uitbreiding werd beoordeeld.

Een thematische benadering

Er werd voor een meer thematische benadering gekozen om de Stichting in staat te stellen zich gedurende een bepaalde periode toe te leggen op de verspreiding van onderzoek, analyse en resultaten binnen een specifiek domein en zo de bijdrage van de Stichting aan integratie en verandering voor het voetlicht te brengen. In de EU was 2003 het Jaar van personen met een handicap, en in dit verband was '*Diversity as a challenge for Europe*' (Diversiteit als uitdaging voor Europa) het dominante thema voor 2003. '*Paving the road to enlargement - exchanging experiences*' (De weg bereiden voor de uitbreiding - ervaringen uitwisselen) vestigde de aandacht op de campagne voor de presentatie en verspreiding van de werkzaamheden van de Stichting in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten. Deze campagne zal in 2004 worden voortgezet. De verspreidingsactiviteiten waren daarnaast ook gericht op stimulering van de werkzaamheden van het Europees Waarnemingscentrum voor het veranderingsproces en op verkenning van nadere mogelijkheden om de sectorale onderzoeksinformatie van de Stichting voor het voetlicht te brengen.

Een doelgerichte aanpak

De activiteiten van het contactbureau Brussel hebben de zichtbaarheid en impact van het onderzoek van de Stichting naar beleidsvorming op EU-niveau verder versterkt. Het belang van het contactbureau Brussel kwam met name naar voren bij het organiseren van gezamenlijke evenementen (openbare hoorzittingen in het Europees Parlement en een gezamenlijke conferentie met het Economisch en Sociaal Comité over veranderingen in het bedrijfsleven) en bij de doelgerichte promotie van onderzoek en bevindingen van de Stichting onder de verschillende actoren in het wetgevingsproces van de EU. Verwijzingen naar verslagen van

de Stichting verschenen in resoluties van het Europees Parlement, adviezen van het ESC en verscheidene mededelingen en verslagen van de Europese Commissie over kwesties zoals de Europese ondernemingsraden, financiële participatie, immigratie en werkgelegenheid, veranderingen in het bedrijfsleven en het verslag van de Europese taakgroep werkgelegenheid, dat wezenlijke input levert voor de Europese Raad in het voorjaar van 2004. De geïntensiveerde samenwerking tussen de Stichting en vertegenwoordigende organisaties van het maatschappelijk middenveld en de sectorale sociale dialoog kan grotendeels worden toegeschreven aan de actieve monitoring van de beleidsagenda van deze partners door het contactbureau Brussel.

De zeven nationale contactbureaus die werden opgericht in Oostenrijk, België, Frankrijk, Italië, Spanje, Zweden en Nederland hebben in 2003 goed gefunctioneerd. Hun bijdrage aan de informatiestrategie van de Stichting bestond onder meer uit:

- beknopte informatie over de werkzaamheden van de Stichting in de betreffende taal door middel van internet, elektronische nieuwsbrieven, reguliere nieuwsbrieven of tijdschriften;
- bepaling van de behoeften van de voornaamste doelgroepen per land, hetgeen leidde tot 3000 nieuwe contacten;
- verslagen over de nationale activiteiten op de onderzoeksterreinen van de Stichting, waarmee de voorlichtingsactiviteiten van de Stichting van een wezenlijk kader werden voorzien;
- identificatie van manieren om secundaire doelgroepen te bereiken, waaronder de pers;
- verzorgen van nationale seminars over relevante onderwerpen en distributie van materialen van de Stichting. Op deze manier werden omstreeks 4400 publicaties verspreid.

Verspreiders van boodschappen

Inspanningen van de EU

De samenwerking op EU-niveau nam toe. De Stichting organiseerde twee conferenties samen met het Europees Economisch en Sociaal Comité en een hoorzitting samen met het Europees Parlement over herstructurering van het bedrijfsleven. De Stichting werd bovendien uitgenodigd voor verscheidene debatten binnen de Commissie en nam deel aan twee parlementaire hoorzittingen over respectievelijk migratie en economisch afhankelijke werknemers.

Prioriteiten van het voorzitterschap

De inspanningen ter bevordering van de samenwerking met EU-voorzitterschappen werden voortgezet. Zo werden er tijdens het Griekse en Italiaanse voorzitterschap twee gezamenlijke conferenties georganiseerd. ‘*Better Work - Better Life*’ (Beter werk - Beter leven) was het thema van de conferentie in mei. In Reggio Calabria werd in november een gezamenlijke conferentie georganiseerd over ‘*Illness and inclusion*’ (Ziekte en integratie), in het kader van het Italiaanse EU-voorzitterschap. De voorbereidingen voor het Ierse voorzitterschap in 2004 vingen aan met een uitnodiging van het Ierse voorzitterschap om deel te nemen aan het Irish Forum for the Workplace of the Future.

Het aspect van de uitbreiding

De publicatie van het verslag *Working conditions in acceding and candidate countries* (Arbeidsomstandigheden in de toetredende landen en kandidaat-lidstaten) viel samen met de eerste vergadering van de raad van beheer met waarnemers uit de nieuwe lidstaten, in oktober. Voor die gelegenheid werden ook de media uit de toetredende landen en Ierland uitgenodigd.

Reikwijdte

De Stichting was de organisator of medeorganisator van in totaal 36 conferenties en seminars, en nam zelf deel aan 97 externe evenementen. De Stichting organiseerde daarnaast ook zeven grote tentoonstellingen.

Tevredenheid met de website

De website van de Stichting, *Eurofound*, is gestaag gegroeid. Het aantal gebruikerssessies, in totaal 1,5 miljoen gedurende het jaar, is sinds 2002 met 89 procent toegenomen. Bovendien gaven negen van de tien respondenten in de gebruikersenquête aan (zeer) tevreden te zijn met de algehele kwaliteit van de site.

De gebruikersenquête maakte deel uit van een evaluatie van *Eurofound* in het kader waarvan ook een beoordeling door deskundigen en een bruikbaarheidstoets werden uitgevoerd. De waardevolle informatie die op deze manier werd verkregen heeft aan het licht gebracht dat er behoefte is aan een meer consistente structuur, een meer dynamisch uiterlijk en betere zoekmogelijkheden en zal de komende jaren leiden tot verbeteringen aan de site. De Stichting heeft ook onderzocht hoe zij het aanbod aan sectorale informatie het beste kan opvoeren, en enkele voorstellen daartoe zullen in 2004 ten uitvoer worden gelegd.

Het gedeelte van de website dat aan arbeidsomstandigheden is gewijd werd omgevormd tot het Europees Waarnemingscentrum voor arbeidsomstandigheden, dat in februari 2004 formeel van start gaat. Verder zijn de voorbereidingen begonnen voor de presentatie, in 2004, van de enquête naar de levensomstandigheden en de bijbehorende gegevensbank.

Ook *EIROOnline*, het Waarnemingscentrum arbeidsverhoudingen, zag het aantal gebruikerssessies in de loop van 2003 toenemen, en wel met een indrukwekkende 77 procent tot bijna 2 miljoen sessies. Het EIRO-netwerk beslaat inmiddels 26 nationale centra, waaronder centra in de nieuwe lidstaten, Noorwegen en een centrum op EU-niveau.

De homepage van het *EMCC-webportaal* is vernieuwd om het bereik en de frequentie van de beschikbare publicaties beter onder de aandacht te brengen en ruimte te bieden voor de *European Restructuring Monitor* - een driemaandelijkse samenvatting van actualiteiten en analyses inzake herstructurering in Europa. Gedurende het eerste volledige jaar waarin dit portaal beschikbaar was registreerde het een veelbelovende 49 459 gebruikerssessies.

Alle publicaties van de Stichting kunnen kosteloos worden gedownload.

Publicaties - minder betekent meer

In de loop van 2003 werden er in totaal 91 titels in de oorspronkelijke taal gepubliceerd, vergeleken met 106 in 2002. Dit cijfer weerspiegelt de strategie van de Stichting om het aantal hoogwaardige papieren producten terug te brengen en een breed assortiment van producten aan te bieden dat uitsluitend op internet verkrijgbaar is.

Geïntegreerde informatie

Er is ook een meer geïntegreerd informatiepakket ontwikkeld. Publicaties van nieuw onderzoek gaan vergezeld van nieuwe webpagina's waarop een samenvatting van de bevindingen wordt gegeven en gebruikers kunnen doorklikken naar het volledige verslag. Iedere nieuwe publicatie wordt ook steeds aangekondigd in *Communiqué* en zo onder de aandacht gebracht van de 12 000 lezers van deze nieuwsbrief.

Er werd een nieuw producttype geïntroduceerd: een tweezijdig bedrukt infoblad waarop onderzoeksresultaten worden gepresenteerd. Deze infobladen zijn gebruiksvriendelijke middelen die geïnteresseerden op weg helpen naar de volledige informatie in de onderzoeksverslagen die op internet worden gepubliceerd. Ze kunnen ook gemakkelijk worden verstrekt bij seminars en tentoonstellingen. De infobladen zijn in alle officiële EU-talen beschikbaar.

De uitbreiding van de Unie betekent ook dat het aantal officiële talen toeneemt van 15 naar 21. Voor zover de begroting het toelaat zal de Stichting er zich voor inspannen dat de samenvattingen van onderzoeksresultaten en alle producten voor ondernemingen in alle 21 talen beschikbaar worden gesteld. De verslagen die betrekking hebben op de toetredende landen en kandidaat-lidstaten zijn ook in de talen van die landen vertaald.

Dit betreft 44 verslagen (63 inclusief de vertalingen), waarvan er 30 (50 inclusief de vertalingen) uitsluitend op internet werden gepubliceerd. Verder werden er 8 (13) samenvattingen van afzonderlijke verslagen beschikbaar gesteld op internet, en werden er acht infobladen uitgegeven. Daarnaast werd er één document van de Stichting geproduceerd. In 2003 verschenen er zes edities van *Communiqué*, de nieuwsbrief van de Stichting, en van *EIRObserver*. Als alle verslagen en gedrukte en elektronische producten worden meegeteld komt het totaal aan publicaties op 262 (91 oorspronkelijke titels en 172 vertalingen).

Europese en nationale media als doelgroep

Met haar persactiviteiten in 2003 beoogde de Stichting zichzelf onder journalisten te positioneren als de primaire bron in Europa van kennis, analyse en gegevens over sociaal-economische kwesties op nationaal en Europees niveau. De versterkte samenwerking met de persdiensten van het Europees Parlement, de Europese Commissie en het Europees Economisch en Sociaal Comité leidde tot regelmatig contact met EU-correspondenten in Brussel. Dankzij intensivering van de samenwerking met de nationale contactbureaus van de Stichting heeft haar onderzoek een rol gespeeld in de nationale debatten en is de basis voor contacten met journalisten versterkt.

Monitoring van de persactiviteiten

De 23 persactiviteiten op EU-niveau hebben in de loop van het jaar omstreeks 150 persartikelen gegenereerd, veelal in de vorm van verslagen en speciale artikelen in vooraanstaande Europese dagbladen, maar ook analyses en hoofdartikelen in week- en maandbladen. Verder hebben twaalf persactiviteiten op nationaal niveau ruim vijftig persartikelen opgeleverd. Onderzoeksresultaten en analyses van de Stichting verschenen ook in de vorm van berichten op radio en televisie. Er werd een nieuw systeem opgezet om de mediapublicaties in kranten en tijdschriften en op radio en televisie in alle 25 huidige lidstaten en toetredende landen van de EU in goede banen te leiden.

Teneinde de toegang tot het hele spectrum van informatie van de Stichting verder te vergemakkelijken, verschenen er voor iedere persactiviteit aanvullende publicaties zoals achtergrondnotities en citaten in de 'newsroom' van *Eurofound*. Het aantal journalisten dat aangaf via e-mail op de hoogte gehouden te willen worden over nieuws over de Stichting verdubbelde tot 1600. Het aantal vragen van journalisten bleef in vergelijking tot 2002 stabiel op gemiddeld één aanvraag per dag.

Verder werd er voor medewerkers van de Stichting een mediatraining verzorgd om hun inzicht in de behoeften en eisen van journalisten te verbeteren.

Forum voor de toekomst

Het forum van de Stichting werd in 2002 opgericht om actoren en denkers op het gebied van het sociaal beleid op gezette tijden bij elkaar te kunnen brengen. Het forum zelf wordt om het jaar gehouden; in de tussenliggende jaren vinden ondersteunende bijeenkomsten plaats. In 2003 kwamen deskundigen bijeen in de Sloveense hoofdstad Ljubljana voor een debat over ‘*Working and living conditions in 2010*’ (Arbeids- en levensomstandigheden in 2010). Deze bijeenkomst had een tweeledig doel, namelijk om een bijdrage te leveren aan het volgende vierjarenprogramma van de Stichting en om een thema voor te bereiden voor het forum van 2004, dat in Dublin zal worden gehouden. De besprekingen brachten een aantal aandachtspunten voort die in de thematiek voor het komende forum kunnen worden verworven.

Verspreiding via onderricht

Het laatste seminar in een reeks door ETUCO, ETUI en de Stichting gezamenlijk georganiseerde bijeenkomsten werd gehouden van 6 tot en met 9 maart. Dit seminar, waarbij het gebruik van internet als instrument voor informatie over arbeidsverhoudingen centraal stond, markeerde het eind van een meerjarige samenwerking. De Stichting heeft de organisatie van dit seminar in de komende jaren overgedragen aan ETUCO, dat zij daartoe zeer wel in staat acht.

In 2003 onderzocht de Stichting de haalbaarheid van een reeks seminars waarmee wordt beoogd de betrokkenen in de lidstaten op nationaal niveau in staat te stellen hun ervaringen uit te wisselen.

Verbreiding van de bezoeken

Het aantal bezoeken aan de Stichting nam enigszins af, van 69 groepen in 2002 tot 66 in 2003. Daar staat tegenover dat de bezoekers meer tijd doorbrachten bij de Stichting en dat ook veel groepen uit de toetredende landen en kandidaat-lidstaten een bezoek hebben gebracht. Alle belanghebbenden en doelgroepen waren onder de bezoekers vertegenwoordigd. Ongeveer een kwart van de groepen was afkomstig van EU-instellingen of ministeries, en een derde bezocht de Stichting als vertegenwoordiging van de sociale partners of de overheid. Omstreeks een op de twaalf bezoekersgroepen vertegenwoordigde de media en een op de twintig een niet-gouvernementele organisatie.

Nieuwe uitstraling voor het Informatiecentrum

Het Informatiecentrum heeft als functie de Stichting te ondersteunen bij het produceren en verspreiden van haar werk. Te dien einde heeft het Informatiecentrum 500 nieuwe titels aangeschaft. Het betreft toonaangevende publicaties op alle werkgebieden, ter aanvulling van de kerncollectie van 120 tijdschriften. De titels zijn in papieren of elektronische vorm verkrijgbaar. De bibliotheek is niet alleen een cruciale bron van informatie voor de medewerkers, maar heeft ook voor bezoekers een essentiële rol. Het Informatiecentrum werd in de loop van het jaar opgeknapt, onder meer om meer ruimte te creëren in het bibliotheekgedeelte zodat gebruikers de papieren en elektronische bronnen moeiteloos kunnen raadplegen. Het Informatiecentrum ontving in 2003 in totaal 565 verzoeken om inlichtingen.

Kwaliteitscontrole

In 2003 werden de schriftelijke functies versterkt nadat er een nieuwe hoofdredacteur was aangesteld. Er werd een redactioneel team samengesteld, en een nieuw systeem ingevoerd dat ervoor zorgt dat ieder product een strikt gecontroleerd redactie- en productieproces doorloopt voor dat het openbaar wordt gemaakt. De invoering van een op internet gebaseerd productvolgsysteem heeft bovendien geleid tot verdere verbeteringen in de interne workflow.

In 2003 werd het proces ter borging van de vertaalkwaliteit geactualiseerd. Besloten werd een netwerk op te richten van mensen met relevante terminologische en redactionele ervaring teneinde de consistente kwaliteit van het vertaalwerk te kunnen garanderen. Dit netwerk werd in 2003 opgericht.

Er werd een pakket samengesteld voor de evaluatie en beoordeling van conferenties, dat in 2004 in gebruik zal worden genomen. Het beleid ten aanzien van de voorbereiding op en procedures voor conferenties werd bijgewerkt.

In de loop van 2003 werden informatie- en communicatie-initiatieven steeds nadrukkelijker geïntegreerd in de afzonderlijke onderzoeksprojecten en -programma's. In 2004 zal de communicatie nog sterker thematisch geïntegreerd worden, in het kader van de aanhoudende inzet om de zichtbaarheid van de Stichting onder haar doelgroepen te verbeteren.

Europese Stichting tot verbetering van de levens- en arbeidsomstandigheden

Jaarverslag 2003

2004 – 35 blz. – 21 x 29,7 cm